

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้¹ มีสถาบันศึกษาทางศาสนาอิสลามเกิดขึ้นจำนวนมากทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ สถาบันศึกษาที่เก่าแก่และมีความสำคัญที่อยู่คู่กับสังคมมุสลิมมาช้านานจนถึงปัจจุบัน คือ สถาบันปอเนาะ ที่เกิดขึ้นมาจากอุดมการณ์ ภูมิปัญญาและความเสียสละของโต๊ะครู ผู้เป็นเจ้าของปอเนาะที่ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากชาวบ้านในชุมชนที่คอยให้การสนับสนุนทั้งกำลังกายและทรัพย์สินเพื่อสืบทอดหลักการอิสลาม ถือเป็นความต้องการร่วมกันระหว่างโต๊ะครูกับชุมชน ปอเนาะมักจะสร้างขึ้นในชุมชนที่มีมุสลิมอาศัยอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก ตามความเชื่อและค่านิยมของมุสลิม ผู้ที่จะมาเป็นโต๊ะครูและจัดตั้งปอเนาะได้นั้นอย่างน้อยต้องเป็นผู้ที่เคยผ่านการประกอบพิธีหัจญ์ ณ นครมักกะฮ์ มาแล้ว และจะต้องมีความรู้ วิชาการทางศาสนาอิสลามขั้นสูงที่เป็นที่ยอมรับของชุมชน มีความตั้งใจจริง มีจิตใจที่บริสุทธิ์ และตั้งมั่นในความเสียสละอย่างแรงกล้า

ในปัจจุบันปอเนาะได้มีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า สถาบันศึกษาปอเนาะ ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. ๒๕๕๔ (ฉบับที่ ๒) มาตรา ๓ ถือว่าปอเนาะเป็นโรงเรียนนอกระบบประเภทหนึ่งที่มีการศึกษาโดยที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบการจัดการศึกษา ระยะเวลาการศึกษา การวัดผลและการประเมินผลจนกลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ถูกมองว่าเป็นระบบการศึกษาที่ล้าหลัง ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลง และได้กลายเป็นศูนย์กลางของความสนใจ มีความพยายามจากกลุ่มคนหลายหน่วยงานที่พยายามจะสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นกับปอเนาะที่เป็นการศึกษาตามจารีตประเพณีที่ได้ใช้การบูรณาการระหว่างศาสนากับสังคมเข้าด้วยกัน เสริมสร้างความรู้ในทางศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อให้มุสลิมมีความรู้และมีความประพฤติที่ดีงามในการดำรงชีพอย่างสันติสุข ปอเนาะส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีโต๊ะครูที่เป็นทั้งผู้สอนและผู้บริหาร มีผู้ช่วยโต๊ะครู นักเรียน บาลย์² และที่พัก

¹ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส จังหวัดสตูล และสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอเทพา และ อำเภอนาทวี

² เป็นอาคารที่สำคัญของปอเนาะ ใช้ทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ใช้เป็นสถานที่ละหมาด แต่ไม่ใช่เป็นสถานที่ละหมาดวันศุกร์ สถานที่เรียนหนังสือ ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นต้น

นักเรียน เป็นโครงสร้างหลักของปอเนาะ โดยมีโต๊ะครูจะทำหน้าที่อบรมสั่งสอนนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของอิสลาม และถ่ายทอดวิชาการอิสลามแขนงต่างๆที่มีความละเอียดอ่อน การศึกษาจะไม่มีระยะเวลาในการสำเร็จ แต่จะศึกษาไปจนกว่าถูกยอมรับจากโต๊ะครูและจากชุมชน จนสามารถออกไปเป็นผู้นำทางด้านศาสนา เช่น เป็นอิหม่าม ครูสอนศาสนา หรือเป็นผู้นำในพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาของอิสลาม คือ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต” โดยอิสลามได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จำเป็นต้องแสวงหาความรู้ โดยเฉพาะความรู้ที่ทำให้ตนเองมี “จิตวิญญาณทางคุณธรรม จริยธรรม”

ข้อมูลสารสนเทศสำนักงานศึกษาธิการ ภาค 12 สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดชายแดนใต้ พ.ศ. 2557 ระบุว่า มีสถาบันศึกษาปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้รับการจดทะเบียน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน มีจำนวนทั้งหมด 436 แห่ง มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 40,817 คน และข้อมูลพื้นฐานสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา พ.ศ. 2556 ระบุว่า มีสถาบันศึกษาปอเนาะในสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอเทพา และ อำเภอนาทวี มีจำนวน 37 แห่ง มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 2,662 คน ซึ่งในอดีตปี พ.ศ. 2473-2479 อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เป็นที่รู้จักของชุมชนมุสลิมชายแดนภาคใต้ที่สามารถพูดได้ 2 ภาษา ทั้งภาษามลายูและภาษาไทยว่ามีปอเนาะที่มีชื่อเสียง จนได้รับการยอมรับจากชาวบ้านทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ มีเยาวชนในพื้นที่และจังหวัดใกล้เคียงให้ความสนใจเข้ามาศึกษา

Hasan Madman (2002: 16-17) กล่าวว่า แท้จริงแล้วปอเนาะในอำเภอจะนะนั้นมีอยู่หลายแห่ง แต่สถาบันที่มีชื่อเสียงจนเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านนั้นมีอยู่ 4 แห่ง ที่มีชื่อเรียกตามชื่อของโต๊ะครู คือ ปอเนาะโต๊ะครูหัจญี¹นอร์ ปอเนาะโต๊ะครูหัจญีเลห์ ปอเนาะโต๊ะครูหัจญีโซหมัด และปอเนาะโต๊ะครูคินหรือปอเนาะปาดังลังกา ปอเนาะ 3 แห่งแรกมีชื่อเสียงเนื่องจากโต๊ะครูมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านการเขียนตำราที่แปลจากภาษาอาหรับเป็นภาษาญาวี ที่ใช้เป็นตำราในการเรียนการสอน เรียกว่า กิตาบญาวี ที่ถือเป็นตำราคลาสสิก และมีความรู้อย่างกว้างขวางในศาสตร์ วิชาการศาสนาอิสลามและศาสตร์ต่างๆ นอกจากนี้ยังมีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นโต๊ะครูสอนศาสนาแบบเก่า (Tok Guru KuamTua) ที่เคร่งครัด กล่าวคือ เคร่งครัดตามหลักการของกฎหมายอิสลามและตามคำสอนของสำนักคิดอัชชาฟีอีย์² ที่พยายามสังเกตการปฏิบัติของผู้รู้ทางศาสนา เคร่งครัดต่อหลักการคัมภีร์อัลกุรอาน และการปฏิบัติตามสุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถือเป็น

¹ คำว่า หัจญี เป็นคำที่คนไทยมุสลิมจะใช้เรียกบุคคลที่ได้ไปทำหัจญ์ ที่นครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย มาแล้ว

² ผู้ให้กำเนิดสำนักคิด คือ อิหม่ามอัชชาฟีอีย์ (ศ.ศ.150-204) มีชื่อเต็มว่า มุหัมมัด บิน อิดริส บิน อัลอับบาส บิน อุษมาน บิน อัชชาฟีอ์ บิน อัสสาอิบ บิน อุบัยดฺ บิน อับดุลยาซิดฺ บิน ฮาซิม บิน อัลมุนญอญิบ บิน อับดุลมานาฟ ซึ่งต้นตระกูลติดต่อกับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่อับดุลมานาฟ มีผลงานการแต่งหนังสืออย่างมากมาย เช่น al-Risalah และ al-Um (ชูหฺดี ะหะยิมะแซ, 2553: 21)

กลุ่มแนวความคิดแบบใหม่ (Kuam Muda) ที่นิยมความทันสมัยในทุกรูปแบบ ที่ตรงข้ามกับกลุ่มผู้ที่มีแนวคิดแบบเก่า ที่ยึดหลักปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันเป็นประเพณี อย่างไม่มีการเปลี่ยนแปลงและมีความมั่นคง¹ ส่วนปอเนาะปาตังลังกา มีโต๊ะครูคน (พ.ศ. 2472-2525) เป็นโต๊ะครูที่ได้ศึกษามาจากปอเนาะในรัฐตรังกานูและรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซียซึ่งเป็นโต๊ะครูหนุ่มที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านภาษาอาหรับเป็นอย่างดีจนได้รับการยกย่อง นับถือจากมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างมาก โดยเฉพาะก่อนปี พ.ศ. 2498 ปอเนาะปาตังลังกา ถือเป็นปอเนาะที่มีชื่อเสียงมากเนื่องจากได้นำรูปแบบระบบโรงเรียน (Madrasah) ของประเทศในคาบสมุทรวอระเบียและภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เช่น ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศมาเลเซีย มาใช้ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในประเทศไทย

การศึกษาของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความผูกพันกับศาสนา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ที่ดำเนินตามวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาสะท้อนอัตลักษณ์ของมุสลิมภาคใต้ตอนล่างได้อย่างชัดเจน สภาพการศึกษาของมุสลิมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เมื่อรัฐมีนโยบายที่ต้องการเน้นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรม ประทีป ฉัตรสุภางค์ (2551) กล่าวว่า พัฒนาการการจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อน พ.ศ. 2441 ตั้งอยู่บนหลักของศาสนาอิสลาม โดยมีแนวความคิดบนูรักษ์นิยมในระหว่าง พ.ศ. 2441 ถึงพ.ศ. 2549 การศึกษาของชาติได้พัฒนาการไปตามบริบททางสังคม ที่ได้ดำรงไว้ซึ่งความเป็นมรดกทางวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับหลักการศาสนาที่ชุมชนหวงแหน การศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องเป็นการจัดการศึกษาที่ไม่ขัดหลักศาสนาอิสลาม และไม่ทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น

การศึกษามุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีสถาบันปอเนาะเป็นศูนย์รวมอัตลักษณ์ เป็นสถาบันเรียนรู้คู่กับสังคมมุสลิมมาอย่างช้านาน เปรียบเสมือนดังเกียรติและศักดิ์ศรีที่อยู่คู่บ้านคู่เมือง แม้ปัจจุบันปอเนาะได้เปลี่ยนแปลงสภาพไปจากอดีตอย่างมาก มีสาเหตุหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง การปกครอง ทางด้านสังคม ทางด้านเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี และนโยบายการจัดการศึกษาของภาครัฐ เป็นต้น จนกระทั่งทำให้ปอเนาะบางส่วนต้องเปลี่ยนแปลงสภาพการจัดการเรียนการสอนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีการเรียนการสอนทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญ ซึ่งในอดีตนั้นมีการเรียนการสอนที่เน้นด้านศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่ก็ยังมีปอเนาะบางแห่งที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงสภาพ ยืนหยัดหลักการในแบบดั้งเดิมของปอเนาะ พยายามอนุรักษ์ระบบดั้งเดิมของปอเนาะไว้ให้คงอยู่ในสังคมมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน เหตุผลที่สำคัญต่อการคงสภาพระบบเก่าของโรงเรียนปอเนาะในจังหวัด

¹ เป็นการใช้ภาษาของ ดร.หะสัน หมัดหมาน ดูเพิ่มเติม Hasan Madmarn, 2002. **The Pondok and Madrasah in patani.**

ชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่เป็นความต้องการที่จะสืบทอดหลักการศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการของกลุ่มผู้ปกครองหรือกลุ่มนักเรียนเอง ที่ต้องการศึกษาในโรงเรียนปอเนาะระบบเก่า และมีวิธีการเรียนการสอนแบบระบบเก่า สอดคล้องกับนันทกาญจน์ เบ็ญเต็มอะหลี (2542: 140) กล่าวว่า ยังมีกลุ่มประชาชนที่มีความต้องการให้คงสภาพการเรียนการสอนระบบดั้งเดิมไว้ มีความเชื่อมั่นว่าสามารถสร้างนักเรียนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรมและเข้าใจหลักการอิสลามอย่างแท้จริง และวินิจ สังขรัตน์ (2544: 40) กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้มีการจัดตั้งปอเนาะขึ้นในชุมชนมุสลิม มี 3 ประการ ได้แก่ 1) ปัจจัยทางด้านศาสนา การเรียนรู้และการทำความเข้าใจในบทบัญญัติอิสลามเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคน 2) ปัจจัยทางด้านสังคม การยกย่องผู้ที่มีความรู้และเคร่งครัดในศาสนา ทำให้ผู้ที่มีความรู้ และเข้าใจหลักการศาสนาอิสลามเป็นอย่างดี ได้มีโอกาสสร้างเกียรติภูมิให้กับตนเองมากขึ้น โดยจัดการเรียนรู้ด้านศาสนาให้แก่ชาวบ้านในชุมชนที่ปรากฏออกมาในรูปของปอเนาะ 3) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษาระบบปอเนาะนั้นเป็นการศึกษาแบบให้เปล่า เรียนฟรี ไม่มีการเรียกเก็บเงินค่าจ้าง

ในปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนด้านศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความหลากหลาย ทั้งสถาบันภาครัฐ และสถาบันเอกชนเกิดขึ้นจำนวนมาก เช่น ศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรมประจำมัสยิด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนประถมสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียนมัธยมสังกัดกรมสามัญศึกษา ในระดับอุดมศึกษา เช่น วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี เป็นต้น แม้จะมีสถาบันการศึกษาเกิดขึ้นจำนวนมากแต่สถาบันปอเนาะก็ยังเป็นที่ยอมรับจากภาคประชาชน เนื่องจากยังสามารถตอบสนองความต้องการประชาชนด้านศาสนาได้ดีกว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ปอเนาะเป็นสถาบันศึกษาที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมมุสลิมอย่างใหญ่หลวง กล่าวคือ ปอเนาะเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านวิชาการศาสนา ทั้งการเรียนรู้อิสลามขั้นพื้นฐานและการเรียนรู้เชิงลึก หรือขั้นสูงในบางวิชา เป็นศูนย์กลางในการชี้นำชุมชนผลิตผู้รู้ด้านศาสนา ผู้นำมารับใช้ชุมชน และเป็นสถาบันที่อนุรักษ์วัฒนธรรมอิสลาม เป็นต้น มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความผูกพันกับสถาบันปอเนาะมาอย่างช้านานในฐานะสถาบันศึกษาที่ได้พัฒนาทั้งด้านศาสนา ด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม และด้านอื่นๆอีกมากมาย ทั้งยังมีอิทธิพลต่อสังคมมุสลิมในพื้นที่อื่นๆของประเทศและต่างประเทศอีกด้วย เปรียบเสมือนเป็นคลังแห่งวิทยอิสลามที่รักษาความดีงามให้คงอยู่ตลอดมาและสร้างนักวิชาการมุสลิมทุกยุคสมัย จนกลายเป็นปัจจัยสำคัญต่อการคงสภาพระบบดั้งเดิมของปอเนาะไว้จนถึงปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้ได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาสถาบันศึกษาปอเนาะ อำเภอ จะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีลักษณะสภาพสังคม วัฒนธรรมทั้งด้านภาษา อาชีพ วิถีชีวิตทั้งหลักปฏิบัติและ

หลักศรัทธาที่สอดคล้องกับมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และเป็นที่รู้จักของมุสลิมชายแดนภาคใต้ที่สามารถพูดได้ 2 ภาษา ทั้งภาษามลายูและภาษาไทย จากการทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษาเกี่ยวกับสถาบันศึกษาปอเนาะ พบว่าส่วนใหญ่มีการศึกษาเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น มีน้อยมากที่ศึกษาในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งในอดีตนั้นสถาบันศึกษาปอเนาะ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน และผลิตผู้นำทางศาสนาที่สำคัญ ผลิตผู้รู้ นักวิชาการมุสลิมอีกหลายๆท่าน กระทั่งมีชื่อเสียงจนเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับและปัจจุบันยังมีสถาบันศึกษาปอเนาะบางส่วนที่ยังคงสภาพระบุดั้งเดิมไว้ ถึงแม้หน่วยงานภาครัฐได้เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนการสอนก็ตาม ก็ยังมีนักเรียนทั้งในประเทศและต่างประเทศ หรือที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดอื่นๆของภาคใต้ และนักเรียนที่อยู่ในจังหวัดสงขลาต่างก็ให้ความสนใจที่เข้ามาศึกษาในสถาบันศึกษาปอเนาะในอำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เช่นเดียวกับที่เคยปรากฏในอดีต

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญในการศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการคงสภาพระบุดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ ในอำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยมีความมุ่งหวังให้การวิจัยนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริม และพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะที่เป็นอัตลักษณ์ และเป็นภูมิปัญญาของมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่เพื่อเกิดประโยชน์สูงสุด

1.2 อัลกุรอาน อัลหะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างยิ่ง เพราะเป็นทางนำที่พามนุษย์ไปสู่การศรัทธา การปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงาม สอดคล้องกับหลักการอัลกุรอานและฮัจญ์ของท่านนบีมุฮัมมัดﷺ จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา อิสลามที่ได้ประสบความสำเร็จในด้านการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคม สร้างอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ให้เกิดขึ้นในโลก ด้วยการศึกษาที่มีเป้าหมายในการสร้างมนุษย์ให้เป็นคนที่มีความสมบูรณ์ มีความรู้ ความเข้าใจและพฤติกรรมปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม บนพื้นฐานของหลักศรัทธาในอิสลาม ซึ่งผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษา จึงได้นำเสนอเนื้อหา สาระที่เกี่ยวกับแนวคิดการศึกษาในอิสลามโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

1.2.1 อัลกุรอานเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลาม

มีคำภาษาอาหรับที่ใช้กับการศึกษาในสังคมมุสลิมอย่างน้อยสามคำ คือ คำว่า ตัรบียะฮฺ (تربيه) ตะอิลิม (تعليم) ตะอ์ดีบ (تاديب) แต่คำนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในโลกอาหรับ คือคำว่า ตัรบียะฮฺ (تربيه) เมื่อนำมาใช้กับบริบทการศึกษาในอิสลาม พบว่า มหาวิทยาลัยและ

สถาบันการศึกษาในประเทศอาหรับนิยมใช้คำว่า การศึกษาอิสลาม หรือ อด์ตรียะฮฺ อัลอิสลามมี
ยะฮฺ (التربية الإسلامية)

‘Abd al-Raḥmān al-Naḥlāwīy (2003: 12-13)กล่าวว่า คำว่า ตรียะฮฺ ตามทัศนะของผู้ที่นิยมใช้คำนี้ ระบุว่า มาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับสามคำด้วยกัน คือ รากศัพท์แรก “เราะบา ยร์บี” (ربا يربي) รากศัพท์ที่สอง “เราะบียะ ยร์บา” (ربي يربي) รากศัพท์ที่สาม “ร็อบบะ ยะรบบู” (رب يرب) ดังที่ปรากฏในคำตรัสของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ที่ว่า

1. อด์ตรียะฮฺ มาจากคำว่า ربا يربي (เราะบา ยร์บี) หมายถึง การเพิ่มพูน
ขึ้นและเจริญงอกงาม ดังที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ
وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴾

(الحج بغض من آية : 5)

ความว่า “และเจ้าจะเห็นแผ่นดินแห้งแล้ง ครั้นเมื่อเราได้หลั่งน้ำฝน
ลงมาบนมัน มันก็จะเคลื่อนไหวขยายตัวและพองตัวและงอกเงย
ออกมาเป็นพืช ทุกอย่างเป็นคู่ ๆ ดุสวยงาม”

(อัลหัจญ์ ส่วนหนึ่งจากอายะฮฺ : 5)

และพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสไว้อีกว่า

﴿ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبِّا لِيَرْبُو فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ وَمَا
آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضَعِفُونَ ﴾

(الروم : 39)

ความว่า “และสิ่งที่พวกเจ้าจ่ายออกไปจากทรัพย์สิน (ดอกเบี้ย)
เพื่อให้มันเพิ่มพูนในทรัพย์สินของมนุษย์ มันจะไม่เพิ่มพูน ณ
ที่อัลลอฮฺและสิ่งที่พวกเจ้าจ่ายไปจากชะกาต โดยพวกเจ้าปรารถนา
พระพักตร์ของอัลลอฮฺ คนเหล่านั้นแหละพวกเขาคือผู้ได้รับการตอบ
แทนอย่างทวีคูณ”

(อัลรุม : 39)

2. อັตตฺรบียะฮฺ มาจากคำว่า رَبِّي رَبِّي (เราะเบียะ ยัรบา) หมายถึง เลี้ยงดู กำเนิด และ เติบโต ดังที่ปรากฏในอายะฮฺอัลกุรอานที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَإِخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْنِي صَغِيرًا﴾

(الإسراء : 24)

ความว่า “และจงนอบน้อมแก่ท่านทั้งสอง ซึ่งการถ่อมตนเนื่องจาก ความเมตตา และจงกล่าวว่า ข้าแต่พระเจ้าของฉัน ทรงโปรดเมตตาแก่ ท่านทั้งสองเช่นที่ทั้งสองได้เลี้ยงดูฉันเมื่อเยาว์วัย”

(อัลอิสรอฮ์ : 24)

คำกล่าวของนักกวีชาวอาหรับเบดูอิน ท่านหนึ่งกล่าวว่า

فَمَنْ يَكُ سَائِلًا عَنِّي فَيَأْتِي ... بِمَكَّةَ مَنزِلِي، وَبِهَا رَيْبِي

ความว่า “หากผู้คนมุ่งมาหาถามข้า จงบอกว่า ที่มักกะฮฺคือบ้านฉัน และที่นั่นฉันได้เติบโต” (Ibn Manzur, 1993: 307)

3. อັตตฺรบียะฮฺ มาจากคำว่า رَبِّ رَبِّ (ร็อบบะ ยะรুবฺ) หมายถึง การ ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น การสั่งสอน และปกป้องดูแล ดังอายะฮฺที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสไว้ เช่น

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

(البقرة : 31)

ความว่า “และพระองค์ได้ทรงสอนบรรดานามของทั้งปวงให้แก่ อาดัม ภายหลังได้ทรงแสดงสิ่งเหล่านั้นแก่มะลาอิกะฮฺ แล้วตรัสว่า จงบอกบรรดาชื่อของสิ่งนั้นแก่ข้า หากพวกเจ้าเป็นผู้พูดจริง”

(อัลบะเกาะเราะฮฺ : 31)

และพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสอีกว่า

﴿ وَإِذْ عَلَّمْنَاكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴾

(المائدة بغض من آية : 110)

ความว่า“และขณะที่ข้าได้สอนเจ้า ซึ่งคัมภีร์และความมุ่งหมายแห่ง
บัญญัติศาสนาและอัคราตและอัลอินญีล”

(อัลมาอิดะฮฺ ส่วนหนึ่งจากอายะฮฺ : 110)

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า ตัรบียะฮฺ มีลักษณะเด่นสองประการ คือ การทำให้สิ่งนั้นเพิ่มขึ้นหรือดีขึ้นกว่าเดิม เป็นลักษณะที่ชัดเจนที่สุด เช่น ด้านสติปัญญา ที่ต้องการจะพัฒนาความสามารถ การใช้สมอง การคิด วิเคราะห์ เป็นต้น และลักษณะการพัฒนาค่อยเป็นค่อยไป ต้องใช้ระยะเวลา เพราะตัรบียะฮฺเป็นกระบวนการ ขั้นตอน เช่น ทักษะทางภาษา เป็นต้น

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายคำว่า อัครตัรบียะฮฺ ที่แตกต่างกัน สามารถสรุปได้ดังนี้

al-Baidawī (1997: 28) ได้กล่าวว่า (الرب) อรร็อบ เป็นรากศัพท์ของ คำว่า อัครตัรบียะฮฺ หมายถึง การนำสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปสู่จุดหมายหรือสู่ความสมบูรณ์ของมัน โดยมี ลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน

al-Raghib al-'Asfahānī (1992: 336) ได้กล่าวว่า (الرب) อรร็อบ เป็นรากศัพท์ของคำว่า อัครตัรบียะฮฺ หมายถึง การสร้างหรือการส่งเสริมสิ่งหนึ่งสิ่งใดจากขั้นหนึ่งสู่อีก ขั้นหนึ่ง จนถึงขีดความสมบูรณ์

al- Hashimīy (2000: 18) ได้ให้ความหมาย อัครตัรบียะฮฺ หมายถึง การพัฒนาและการส่งเสริมมนุษย์อย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้มีความสมบูรณ์ในทุกๆด้าน โดยวางอยู่บน พื้นฐานของหลักคำสอนศาสนา

ความหมายที่ให้โดยนักวิชาการมีความแตกต่างกัน โดยสรุปแล้ว อัครตัรบียะฮฺ หมายถึง กระบวนการส่งเสริม พัฒนาความสามารถและทักษะของมนุษย์อย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตวิญญาณ สติปัญญา มีคุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีวิต และมีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งการศึกษาที่แท้จริง มิใช่เพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการดูแล พัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถ และอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข ภายใต้การศรัทธามั่นในหลักคำสอนของอิสลาม

ซอลิฮะห์ หะยีสะมะแอ (2551: 143-144) กล่าวว่า การศึกษาในศาสนาอิสลามมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือ ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงมนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตวิญญาณ และด้านสติปัญญาที่ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลง 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านปัจเจกบุคคล กระบวนการเรียนรู้ที่นำบุคคลไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการดำเนินชีวิตทั้งโลกนี้และโลกหน้า สร้างความเข้าใจต่อหลักการศรัทธา และหลักการปฏิบัติฟิรดูอิน (ข้อบังคับเหนือรายบุคคลโดยไม่มีกรยกเว้น) เช่น การอับาดะฮฺ การปฏิบัติศาสนกิจ และจริยธรรม เป็นต้น

2. ด้านสังคม การดำรงอยู่ของสังคมที่ให้ปัจเจกบุคคลเข้าใจและสามารถปฏิบัติ ฟิรดูกีฟายะฮฺ (ข้อบังคับให้มีการปฏิบัติโดยรวม ไม่ได้มีการเจาะจงเป็นรายบุคคล) ในด้านต่างๆ เช่น ด้านการเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย การบริหาร การค้าขาย เป็นต้น

3. ด้านอาชีพ การเตรียมปัจเจกบุคคลเพื่อเผชิญหน้ากับอนาคต ด้วยการเรียนรู้ทักษะอาชีพ ตามความสนใจ เพื่อพัฒนาให้มีความรู้ และสามารถนำไปประกอบอาชีพที่สุจริต บทพื้นฐานของเจตคติที่ดีต่อการทำงาน และสามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้

เป้าหมายการศึกษาทั้ง 3 ด้านดังกล่าววางอยู่บนแหล่งความรู้หลักที่สำคัญ คือ อัลกุรอาน อัสสุนนะฮฺและอิจญ์ติฮาด¹ จากบรรดาอุละมาอ์ ซึ่งศาสนาอิสลามมุ่งหวังให้ปัจเจกบุคคลเตรียมพร้อมทั้งโลกนี้และโลกหน้า (อาคีเราะฮฺ) สอดคล้องกับเป้าหมายที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสร้างมนุษย์มาเพื่อการเคารพภักดีและการเป็นผู้แทนของพระองค์บนพื้นแผ่นดิน ที่ผ่านการศึกษาและทำความเข้าใจในหลักการอิสลาม เพราะด้วยศาสนาอิสลามเท่านั้นที่พระองค์ทรงรับรองและมีความสมบูรณ์ ครอบคลุมทั้งสามด้าน คือ ด้านปัญญาพิสัย (Cognitive Domain) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain) และด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain)

เมื่อได้ศึกษาและพินิจพิจารณาอัลกุรอานแล้ว จะพบว่าพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงกล่าวเน้นย้ำถึงความสำคัญของการแสวงหาความรู้ บอกให้มนุษย์ได้ตระหนักถึงการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวิชาการทางธรรมหรือวิชาการทางโลก ยิ่งกว่านั้นอายะฮฺแรกที่ถูกประทานลงมาก็เป็นอายะฮฺเกี่ยวกับการศึกษา หาความรู้ นั่นคือการกำชับให้อ่าน ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเพียงบางส่วนของอายะฮฺอัลกุรอานที่กล่าวถึงเรื่องการศึกษา ดังต่อไปนี้

¹ อิจญ์ติฮาด คือ การใช้ความพยายามเกี่ยวกับหลักฐานของบทบัญญัติ เพื่อวิเคราะห์และวินิจฉัย คือ การที่บรรดาอุละมาอ์อิสลามได้ทุ่มเทความพยายามจนเต็มความสามารถ ในการวินิจฉัยปัญหาต่างๆ ที่ขัดแย้งกัน ซึ่งไม่พบหลักฐานจากอัลกุรอาน หรือ อัลหะดีษ

1.2.1.1 อิสลามได้ส่งเสริมการศึกษาแก่มวลมนุษยชาติ

อิสลามได้ส่งเสริมให้มนุษยชาติตระหนักถึงการศึกษ โดยบอกถึงความสำคัญและความจำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคน เนื่องด้วยการศึกษาที่ศาสนาอิสลามเป็นสิ่งที่คู่กันจนไม่สามารถที่แบ่งแยกจากกันได้ ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้การศึกษาเป็นรากฐานในการสร้างประชาชาติอิสลาม โดยที่ท่านได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีไว้ หากปราศจากการศึกษาแล้ว อิสลามก็ไม่สามารถปรากฏอยู่ได้ถึงทุกวันนี้ ดังปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานหลายๆ आयะฮ์ด้วยกันที่ได้เรียกร้องเชิญชวนมวลมนุษยชาติสู่การแสวงหาความรู้ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงประทานห้าอายะฮ์แรกแก่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ถูกกลายเป็นบรรทัดฐานการศึกษาของสังคมมุสลิมจนถึงปัจจุบัน ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) اِقْرَأْ
وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (٣) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (٤) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (٥) ﴾

(العلق : 1-5)

ความว่า “จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด ทรงบังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิดและพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงใจบุญยิ่ง ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้ ”

(อัลอะลัก : 1-5)

สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ (2542: 1727) อธิบายว่า ห้าอายะฮ์แรกนี้นับได้ว่าเป็นความเมตตา ความโปรดปรานครั้งแรกที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงประทานให้แก่ปวงบ่าวของพระองค์ เป็นการเตือนให้ตระหนักว่ามนุษย์ถูกบังเกิดมาจากก้อนเลือด และให้เกียรติด้วยการสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้และให้วิชาความรู้แก่เขา ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่มนุษย์มีเหนือกว่า มะลาอิกะฮ์ (บรรดาเทวทูต)

ห้าอายะฮ์นี้เป็นบทแรกที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงประทานให้แก่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งครอบคลุมพื้นฐานการศึกษาอิสลาม ดังที่ al-Ghāzālīy (2001: 6) กล่าวไว้คือ

1. ด้านวิธีการ คือ หลักการอ่าน การรู้จักอักขรและการออกเสียงตัวอักษร
2. ด้านสื่อการเรียนรู้ คือ ปากกา (อุปกรณ์การเขียน)

3. การเริ่มต้นด้วยความเป็นสิริมงคลของความรู้ คือ การกล่าว

พระนามของอัลลอฮ์ ﷻ

4. แหล่งความรู้ คือ ครู

Abū al ‘a lā al-Mawdūdīy (แปลโดย บรรจง บินกาซัน, 2553: 3433-3434) อธิบายถึง อายะฮ์ข้างต้นไว้ดังนี้

1. เมื่อมะลาอิกะฮ์ ได้กล่าวกับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ว่า จงอ่าน ท่านได้ตอบว่า ฉันอ่านไม่ได้ นี่เป็นการแสดงว่ามะลาอิกะฮ์ได้นำวะหยู (สาส์น) มายังท่านในรูปแบบของการเขียนและได้ขอให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อ่านมัน

2. จงอ่านด้วยพระนามของผู้อภิบาลของเจ้า หมายความว่า จงกล่าว บิสมิลละฮ์ เป็นการแสดงให้เห็นว่า ก่อนที่จะมีการประทานวะหยูลงมา ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ยอมรับและนับถือว่าพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้น คือ พระเจ้าของท่าน

3. คำว่า قُلْ หมายถึง ได้สร้าง เท่านั้นที่ได้ถูกใช้ และไม่ได้มีการกล่าวถึง สิ่งที่สร้าง ดังนั้น ความหมายโดยปริยายของมัน คือ จงกล่าวด้วยพระนามของพระผู้อภิบาลของเจ้าผู้ทรงสร้าง ผู้ทรงสร้างจักรวาล และทุกสิ่งในนั้น พระองค์ได้ทำให้มนุษย์สมบูรณ์ โดยเริ่มจากที่ได้สร้างพวกเขาจากสภาพที่ต่ำต้อยและไม่มีมีความสำคัญ

4. อัลลอฮ์ ﷻ เริ่มต้นสร้างมนุษย์จากสิ่งที่ไม่มีความสำคัญ พระองค์ได้ทำให้มนุษย์นั้นมีความรู้ ซึ่งเป็นลักษณะที่มีเกียรติสูงสุดและพระองค์ยังสอนถึงศิลปะของการเขียนโดยการใช้ปากกาซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความก้าวหน้าและรักษาความรู้ไว้

จากห่าอายะฮ์แรกที่ประทานแก่มนุษย์ ผ่านท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทำให้เกิดมาตรฐานทางการศึกษาในสังคมมุสลิมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นการศึกษาที่เชื่อมโยงกับการสำนึกถึงพระผู้เป็นเจ้า กล่าวคือ ศึกษาด้วยพระนามของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยวิธีการอ่าน เขียนหรือการบันทึก และการใช้สื่อตามพัฒนาการองค์ความรู้ที่สมัย และศึกษา ค้นคว้าในสิ่งที่ไม่รู้ จากองค์ความรู้ด้านต่างๆที่พระองค์ได้ประทานให้ เพื่อสร้างความเข้าใจในการศรัทธาและในการปฏิบัติ ตลอดจนสามารถนำวิชาความรู้ไปใช้ประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ การศึกษาความรู้กับการศรัทธาเป็นคุณลักษณะควบคู่กัน มีอายะฮ์อัลกุรอานหลายอายะฮ์เมื่อได้กล่าวถึงการศึกษาก็จะกล่าวถึงการศรัทธาพร้อมๆกัน แท้จริงแล้วการศรัทธาในอิสลามขึ้นอยู่กับการศึกษาไม่ใช้ด้วยการยอมรับอย่างมืดบอด เพราะผู้รู้ คือ ผู้ที่มีความศรัทธาต่อสัจธรรม นอบน้อมถ่อมตน และดำรงไว้ซึ่งแนวทางอันเที่ยงตรง ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَلْيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

(الحج : 54)

ความว่า “และเพื่อบรรดาผู้รู้จะตระหนักว่าแท้จริงอัลกุรอานนั้น คือ สัจธรรมจากพระเจ้าของเจ้า เพื่อพวกเขาจะได้ศรัทธาต่อมัน แล้วจิตใจของพวกเขาจะได้มอบน้อมต่อมัน (อัลกุรอาน) และแท้จริงอัลลอฮ์ทรงเป็นผู้ชี้แนะบรรดาผู้ศรัทธาสู่แนวทางอันเที่ยงตรง (โดยที่พวกเขาไม่รู้สีกตัว)”

(อัลหัจญ์ : 54)

และพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้อีกว่า

﴿أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةً رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾

(الزمر : 9)

ความว่า “ผู้ที่เขาเป็นผู้กักตุนในยามค่ำคืน ในสภาพของผู้สujud และผู้ยืนละหมาดโดยที่เขาหวั่นเกรงต่อโลกอาคิเราะฮ์ และหวังความเมตตาของพระเจ้าของเขา (จะเหมือนกับผู้ที่ตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ กระนั้นหรือ จงกล่าวเถิดมุหัมมัด บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ¹ แท้จริงบรรดาผู้มีสติปัญญาเท่านั้นที่จะใคร่ครวญ”

(อัลซุมัร : 9)

Imām al Fakru al Rāzīy กล่าวไว้ในหนังสืออัตตัฟสีรอัลกะบীর ว่า อายะฮ์นี้บ่งชี้ถึงเคล็ดลับ คือ พระองค์ทรงเริ่มการกล่าวถึงการกระทำและจบลงด้วยการกล่าวถึงความรู้ ส่วนการกระทำนั้นคือ การเคารพภักดี การสujud และการยืนละหมาด ส่วนวิชาความรู้ก็คือ คำตรัสที่ว่า “บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ” อันนี้เป็นการบ่งชี้ว่าความสมบูรณ์ของมนุษย์นั้นอยู่ที่การกระทำและความรู้ (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2542: 1173)

¹ หวั่นเกรงการลงโทษในวันอาคิเราะฮ์ และหวังความเมตตา คือ หวังการตอบแทนด้วยสวนสวรรค์แน่นอน สภาพของบุคคลสองจำพวกนั้นย่อมไม่เท่าเทียมกัน (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ, 2542: 1173)

ด้วยเหตุนี้บรรดาผู้รู้ (อุละมาอ์) จึงเป็นทายาท ผู้ที่รับมรดกจากบรรดานบีเนื่องด้วยความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการศาสนา ผู้ใดที่ยึดความรู้ต่างๆ เหล่านั้นไว้ก็เป็นหนึ่งในทายาทผู้รับมรดกจากบรรดานบี และเมื่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷺ ทรงประสงคิ์ให้ว่าคนหนึ่งได้รับความดีงาม พระองค์จะทรงทำให้การแสวงหาความรู้ศาสนานั้นมีความสะดวกและง่ายดาย

1.2.1.2 การศึกษาเป็นหนทางสู่ความยำเกรงต่ออัลลอฮฺ ﷺ

Abd al-Rahman bin abd al-karim al-Shihah (แปลโดย อิบนูรอหมลี ยูนุส, 2011: 3) กล่าวว่า ความรู้ในอิสลามที่ต้องแสวงหานั้น แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ความรู้ที่จำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคน คือ เรื่องของศาสนาและการดำเนินชีวิต และความรู้ที่จำเป็นต่อส่วนรวม เป็นความรู้ที่บุคคลในสังคมได้เรียนรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน แท้จริงไม่มีสิ่งใดทางโลกที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷺ สั่งให้ท่านศาสนทูตของพระองค์แสวงหา นอกจากสิ่งนั้นย่อมเป็นความรู้ประการหนึ่ง ดังพระองค์อัลลอฮฺ ﷺ ได้ตรัสไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน ว่า

﴿ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ
وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴾

(النساء بغض من آية: 113)

ความว่า “และอัลลอฮฺได้ทรงประทานคัมภีร์ลงมาแก่เจ้า และ ความเข้าใจในบทบัญญัติแห่งคัมภีร์นั้นด้วย และได้ทรงสอนเจ้าใน สิ่งที่เจ้าไม่เคยรู้มาก่อน และความกรุณาของอัลลอฮฺที่มีแก่เจ้า นั้นใหญ่หลวงนัก”

(อันนิซาอ ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ : 113)

ความรู้นี้เป็นกรรมสิทธิ์ของพระองค์อัลลอฮฺ ﷺ พระองค์ทรง ใ้มนุษย์ได้ครอบครองเพียงเล็กน้อยและรู้เพียงในสิ่งที่ถูกกำหนด ณ พระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะ ใช้ ความพยายามอย่างมากมาย ก็ไม่สามารถที่ล่วงล้ำกำแพง ที่มีข้อจำกัดอย่างปฏิเสธไม่ได้ ดังนั้น ศาสนาอิสลามได้ส่งเสริมให้มนุษย์ขอความช่วยเหลือจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷺ ในการช่วยเพิ่มพูน ความรู้ ซึ่งพระองค์อัลลอฮฺ ﷺ ได้ทรงเปรียบเทียบผู้ที่ไม่มีความรู้นั้นเสมือนกับปศุสัตว์ ซึ่งแท้จริงผู้ ที่มีความรู้ย่อมจะมีความยำเกรงในจิตใจ จะปกป้องให้กระทำการแต่สิ่งที่ดี และยับยั้งจากการกระทำความ อธรรมต่อพระองค์ พระองค์อัลลอฮฺ ﷺ ได้ตรัสว่า

﴿ وَمِنَ النَّاسِ وَالذَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى
اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴾

(ฟาฏร : 28)

ความว่า “และในหมู่มนุษย์ และสัตว์ และปศุสัตว์ ก็มีหลากหลาย
สีเช่นเดียวกัน แท้จริง บรรดาผู้ที่มีความรู้จากปวงบ่าวของ
พระองค์เท่านั้นที่เกรงกลัวอัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์ นั้นเป็นผู้ทรง
อำนาจ ผู้ทรงอภัยเสมอ”

(ฟาฏร : 28)

การศึกษาหาความรู้ เป็นสาเหตุที่นำไปสู่ความยำเกรงต่ออัลลอฮ์
ﷺ เพราะยิ่งศึกษาหาความรู้มาก ก็จะมีการศรัทธา มีความใกล้ชิดกับอัลลอฮ์ ﷻ มากขึ้น ทำให้รู้ถึง
บทบัญญัติ คำสั่งใช้และคำสั่งห้ามต่างๆ ซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงยกย่องเนื่องจากการศึกษาหาความรู้
ทำให้เขาเป็นผู้ภักดี เป็นผู้ที่ยำเกรง และเกรงกลัวต่อพระองค์

การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาที่พยายามสร้างจิตสำนึกของ
ความเป็นมนุษย์ที่ยอมรับศีโรราบภายใต้อำนาจอันไร้ขอบเขตของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ผู้เป็นเจ้าของ
ผู้สร้างทุกสรรพสิ่ง เกิดจิตวิญญาณในการเรียนรู้ มีคุณธรรมจริยธรรมที่สูงส่งในการพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตตนเอง ครอบครัวและสังคม ซึ่งพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ยืนยันอย่างชัดเจนว่า ผู้ที่จะมีความยำ
เกรง คือ บรรดาผู้ที่มีความรู้ ดังนั้นหากผู้ใดขาดความรู้ ความเข้าใจในอิสลาม แน่แน่นอนจะไม่สามารถ
เป็นผู้ที่มีความยำเกรงได้ แท้จริงแล้วฐานะของความรู้กับความศรัทธาเป็นสิ่งที่คู่กันเสมือนวิญญาณกับ
ร่างกายมนุษย์ จำเป็นที่มุสลิมทุกคนต้องแสวงหา ไขว่คว้าความรู้ ด้วยความพยายามพร้อมทั้งวิงวอน
ให้ทรงประทานความรู้ที่ถูกต้อง หากปราศจากความรู้ มนุษย์ก็จะเป็นคนที่ไม่รู้ และไม่มีความศรัทธา
ในหัวใจที่มีฐานะตกต่ำเสมือนปศุสัตว์

1.2.1.3 การศึกษาเป็นหนทางได้รับเกียรติและความประเสริฐที่สูงส่ง

เป้าหมายการศึกษาในอิสลาม เพื่อให้มนุษย์ได้มาซึ่งตำแหน่ง
และความสูงส่งในฐานะเป็นผู้แทนของอัลลอฮ์ ﷻ บนพื้นแผ่นดินและได้รับความโปรดปรานจาก
พระองค์ในโลกหน้า ด้วยกับการศึกษาจะนำให้มนุษย์รู้จักพระเจ้าผู้ทรงสร้างโลกนี้ และได้รับทาง
นำสู่ชีวิตสู่การศรัทธาที่ถูกต้อง ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ
لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾

(المائدة : 18)

ความว่า “อัลลอฮฺทรงยืนยันว่า แท้จริงไม่มีผู้ที่ควรได้รับการเคารพสักการะใด ๆ นอกจากพระองค์เท่านั้น และมะลาอิกะฮฺ และผู้มีความรู้ในฐานะดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมนั้น ก็ยืนยันด้วยว่าไม่มีผู้ที่ควรได้รับการเคารพสักการะใด ๆ นอกจากพระองค์ผู้ทรงเดชานุภาพ ผู้ทรงปรีชาญาณเท่านั้น”

(อัลมาอิดะฮฺ : 18)

Ibn Kathir (1993: 2/20) กล่าวว่า พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงยกย่อง เชิดชู และยกระดับของอูละมาอ์ไว้ ณ สถานที่สูงส่งยิ่ง โดยที่พระองค์ทรงผนวกรวมนามของอูละมาอ์ ให้เป็นสักขีพยานยืนยันถึงความเป็นเอกภาพของพระองค์ ควบคู่กับการยืนยันของพระองค์เองและบรรดามะลาอิกะฮฺของพระองค์

Al-Qurtubiy (1964: 41) กล่าวว่า อายะฮฺดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชัดเจนยิ่งที่บ่งบอกถึงความประเสริฐของความรู้และการมีเกียรติของบรรดาอูละมาอ์ เพราะหากว่ามีชนกลุ่มอื่นที่ประเสริฐกว่า พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ย่อมต้องระบุนามของพวกเขาควบคู่กับนามของพระองค์และมะลาอิกะฮฺด้วย ดังเช่นที่พระองค์ได้ผนวกเอานามของอูละมาอ์เข้ากับนามของพระองค์และมะลาอิกะฮฺไว้ในอายะฮฺนี้ ดังที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿ يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

(الحجدة : 11)

ความว่า “อัลลอฮฺจะทรงยกย่องเทิดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเขา และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายระดับชั้น และอัลลอฮฺทรงรอบรู้ยิ่งในสิ่งที่พวกเขากระทำ”

(อัลมูญาตะละฮฺ : 11)

Al-Qurtubiy (1964: 299) กล่าวว่า พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ยกสถานะของบรรดาผู้ที่ได้รับการประสาทความรู้ในหมู่ผู้ศรัทธา ให้สูงยิ่งกว่าสถานะของบรรดาผู้ที่ไม่

ไม่ได้รับการประสาทความรู้หลายชั้น เนื่องจากความประเสริฐของความรู้ที่ระดับประดา และได้ นำมาปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของพระองค์ และท่าน อิบน์ อับบาส กล่าวว่า สำหรับบรรดาอะลมะอ์นั้น จะได้รับระดับเกียรติเหนือกว่าคนมุหมิน (ผู้ศรัทธา) 700 ชั้นซึ่งระหว่างชั้นนั้นจะมีระยะเวลาในการ เดินทาง 500 ปี¹

Abū al ‘a lā al-Mawdūdīy (แปลโดย บรรจง บินกาซัน, 2539: 2176) กล่าวว่า แท้จริงความรู้ในอายะฮ์นี้ไม่ได้หมายถึง ความรู้วิชาการ เช่น ปรัชญา วิทยาศาสตร์ หรือประวัติศาสตร์ แต่เป็นความรู้ในคุณลักษณะของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ไม่ว่าผู้ใดจะเป็นผู้ที่มีการศึกษาหรือไม่มีการศึกษาก็ตาม คนที่ไม่เกรงกลัวต่ออัลลอฮฺ ﷻ นั้นคือผู้ที่ไม่มีการศึกษา ถึงแม้ว่าจะมีความรู้ทั้งโลกก็ตาม ส่วนคนที่รู้จักอัลลอฮฺ ﷻ จะมีความเกรงกลัวพระองค์อยู่ในหัวใจ ก็ถือว่าผู้ใดเป็นผู้ที่มีความรู้ แม้ว่าจะไม่มีการศึกษาก็ตาม

สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ (254: 1460) อธิบายว่า อัลลอฮฺ ﷻ ทรงยกย่อง ให้เกียรติในตำแหน่งที่สูงหลายชั้นในสวนสวรรค์แก่บรรดาผู้ศรัทธาที่ปฏิบัติตามคำสั่งใช้ ของพระองค์และเราะฮ์สูลของพระองค์ และแก่บรรดาคนรู้ในหมู่พวกเขา

อัลลอฮฺ ﷻ ทรงยกสถานะของบรรดาผู้ศรัทธาและผู้มีความรู้ให้ เหนือกว่ามนุษย์โดยทั่วไปในความประเสริฐ โดยพระองค์ทรงยกสถานะให้ทั้งในโลกดุนยา และใน โลกอาคีเราะฮ์ ด้วยการตอบแทนสิ่งที่ได้ชวนชวามาด้วยความรู้นั้น ไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่ความรู้ เรียกร้องเชิญชวนไปสู่อัลลอฮฺ ﷻ หรือ การปฏิบัติความดีด้วยความรู้ โดยแต่ละคนก็จะมีระดับชั้นที่ แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความศรัทธาและความรู้

อิสลามได้บอกถึงความประเสริฐของการแสวงหาความรู้ อันเป็น สถานะตำแหน่งที่ได้รับการสรรเสริญ ได้รับความรัก และการใกล้ชิดจากอัลลอฮฺ ﷻ ที่บรรดาผู้ศรัทธา สมควรอย่างยิ่งที่จะแสวงหาสถานะอันสูงส่งนี้ ถือเป็นสิ่งล้ำค่ามากที่สุดสำหรับผู้ศรัทธา ดังคำพูด ที่ว่า “ของขวัญที่ล้ำค่าที่สุด คือ สติปัญญา และภัยพิบัติที่เลวร้ายที่สุด คือ ความโง่เขลา” ซึ่งอิสลาม ได้สั่งใช้ให้มุสลิมทุกคนต้องศึกษาหาความรู้ โดยมีได้แบ่งแยกศาสตร์ระหว่างทางโลกและทางธรรม แสวงหาความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างสมดุล เพื่อตำแหน่ง ความสูงส่ง และมีเกียรติ ในฐานะเป็นผู้แทนของอัลลอฮฺ ﷻ บนพื้นแผ่นดินนี้ และได้รับความโปรดปรานจากพระองค์ในโลก อาคีเราะฮ์ โดยถือว่าการแสวงหาความรู้เป็นรากฐานอันสำคัญของสังคมที่มีอารยธรรมที่ตีงาม ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงได้กำหนดให้การแสวงหาความรู้เป็นข้อบังคับสำหรับมุสลิมทุกคน

¹ ดูเพิ่มเติมในหนังสือ Ibn Qudāmah, al Maqdisīy. 1978 :13 (مختصر منهاج القاصدين)

1.1.2 อัลหะดีษเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลาม

แนวคิดการศึกษาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้วางอยู่บนพื้นฐานหลักการอัลกุรอาน และแบบฉบับของท่าน ดังนั้นหากต้องการศึกษาแนวคิดการศึกษาอิสลามแล้ว จำเป็นที่จะต้องศึกษา อัลกุรอานและอัลหะดีษไปพร้อมๆ กัน ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างยิ่ง โดยที่ท่านได้กำชับให้มนุษยชาติได้ตระหนักถึงการศึกษา และท่านเองก็ได้ทำเป็นแบบอย่างมากมาย ทั้งยังทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งการบรรยายธรรม การอบรมสั่งสอน หรือ บางครั้งท่านก็จะแสดงให้ดูและให้ปฏิบัติตาม เป็นที่ยอมรับในบรรดานักวิชาการมุสลิมว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นทั้งครูและนักปรัชญาการศึกษาคนแรกในประวัติศาสตร์อิสลาม แม้ว่าท่านจะเป็นผู้ที่ไม่รู้หนังสือและไม่ได้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันศึกษาก็ตาม ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเพียงบางส่วนของอัลหะดีษที่เกี่ยวกับการศึกษา ดังนี้

1.1.2.1 การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิม

การศึกษาเป็นกระดูกสันหลังของศาสนา เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อมนุษย์ในดำรงชีวิต เป็นหัวใจของความเจริญทางสังคม เพราะการอยู่รอดของมนุษย์ไม่ว่ายุค สมัยใด ล้วนต้องอาศัยการเรียนรู้สั่งคมรอบข้าง การพัฒนาความรู้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติไม่ว่าเด็ก หนุ่มสาว หรือชราก็ตาม ดังรายงานจากท่าน อานัส บิน มาลิก رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ))

(أخرجه ابن ماجه، 1997 : 224)

ความว่า “การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น (ฟัรฎู) สำหรับมุสลิมทุกคน”

(บันทึกหะดีษโดย Ibn Mājah, 1997: 224)¹

Ibn Qudāmah al maqdisiy (1978: 12-13) กล่าวว่า “บรรดานักวิชาการต่างมีความเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความรู้ (ที่จำเป็น) ต้องศึกษา” สามารถสรุปได้ดังนี้

บรรดานักนิติศาสตร์อิสลาม กล่าวว่า หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับฟิกฮ์ ด้วยความรู้นี้ทำให้รู้ว่าสิ่งใดหะลาและสิ่งใดหะรอม บรรดานักอรรถาธิบายอัลกุรอาน และนักหะดีษ กล่าวว่า หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอาน และอัสสุนนะฮ์ ด้วยทั้งสองประการนี้ทำให้มนุษย์

¹ อัล อัลบานีย์ระบุว่า เป็นหะดีษเศาะหีห (al-Albanīy, 1986: 3913)

สามารถบรรลุถึงความรู้ทุกแขนงได้ ชาวศุฟีย์ กล่าวว่า หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับความอิลลาศ (ความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์ ﷻ) และบททดสอบทางจิตใจ และบรรดานักเทววิทยา กล่าวว่า หมายถึง วิชาว่าด้วยศาสนา อิทธิพลของศาสนา ธรรมชาติของความจริงทางศาสนาโดยใช้ตรรกะและสติปัญญาในการศึกษา

สาส์นแรกที่ถูกประทานลงมายังท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีเป้าหมายเพื่อสร้างความตระหนักแก่มนุษยชาติในเรื่องของการศึกษาทั้งด้านการอ่านและการเขียน เพราะการศึกษาเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำมนุษย์สู่ความเจริญรุ่งเรือง อิสลามกับความรู้ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ดังคำกล่าวของ Abd al Raḥman al nawas อ้างถึงใน ซอลีฮะห์ ฮะยีฮะมะแอ (2551: 93) ว่า “ไม่มีอิสลามหากปราศจากความรู้” อิสลาม หมายถึง ความรู้และอิสลาม หมายถึง การนำความรู้ไปปฏิบัติ ดังนั้นไม่มีใครสามารถเป็นมุสลิมอย่างแท้จริงหากปราศจากความรู้

Muhammad bin Abd al wahab (2004: 2) กล่าวว่า พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงเริ่มด้วยการให้มนุษย์เรียนรู้ก่อนการพูดจา และการกระทำ ดังคำกล่าวของท่านอิหม่ามอัลบุกอรีย์ ได้กล่าวว่า الْعِلْمُ قَبْلَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ ความว่า “ความรู้ ต้องมาก่อนการพูดและการกระทำ” ดังนั้น ความรู้จำเป็นพื้นฐานแรกที่มนุษย์ต้องมีก่อนการพูดและการปฏิบัติกิจการต่างๆ และ Ibn Qaiyim กล่าวว่า เมื่อการเรียกร้องเชิญชวนไปสู่อัลลอฮ์ ﷻ เป็นภารกิจที่มีเกียรติ สูงส่ง และประเสริฐยิ่ง ดังนั้น จะไม่บรรลุผลได้นอกจากด้วยวิชาความรู้ ซึ่งต้องใช้ในการเรียกร้องเชิญชวนยิ่งกว่านั้นในการเรียกร้องที่มีผลสมบูรณ์ จำเป็นที่ต้องพยายามเข้าถึงความรู้อย่างถ่องแท้ เป็นการเพียงพอ หากว่าผู้ที่ทำหน้าที่เรียกร้องสามารถเข้าถึงจุดนี้ได้และอัลลอฮ์ ﷻ ก็จะประทานความโปรดปรานให้แก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ (Amin bin Abdullah al shaqāwiy, แปลโดย อบูยูซุฟ อูปักกร, 2011: 11-12) ดังรายงานจากท่าน ญาบิร ﷺ กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((سَلُوا اللَّهَ عِلْمًا نَافِعًا، وَتَعَوَّدُوا بِاللَّهِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ))

(أخرجه ابن ماجه, 1997: 3843)

ความหมาย “พวกท่านจงขอจากอัลลอฮ์ให้ได้รับความรู้ที่ยังประโยชน์ และจงขอความคุ้มครองจากอัลลอฮ์ให้รอดพ้นจากความรู้อันไม่ยังประโยชน์เกิด”

(หะดีษบันทึกโดย Ibn Mājah ,1997: 3843)¹

¹ อัล อัลบานีชี้ระบุว่า เป็นหะดีษหะสัน (al-Albanīy, 1995: 1551)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงสัญญาณส่วนหนึ่งของวันสิ้นโลกไว้ว่า ในช่วงท้ายก่อนจะถึงกาลอวสาน วิชาความรู้จะถูกยก ความอวิชาจะแพร่หลาย วิชาความรู้จะถูกยกด้วยการเสียชีวิตของบรรดาผู้ที่มีวิชาความรู้ ในหนังสืออัศเศาะหีหฺ ดังหะดีษที่รายงานจาก अबดุลลอฮฺ บิน อัมรฺ ؓ กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ، وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهْلًا لَا فَسْتَلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا))

(أخرجه البخاري, 100:1993)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์จะไม่เก็บความรู้ด้วยการถอดถอนออกจากมนุษย์แต่ทว่า จะเก็บความรู้ด้วยการให้บรรดาผู้รู้เสียชีวิต จนกระทั่งเมื่อไม่มีผู้รู้หลงเหลืออยู่ผู้คนก็จะยึดเอาคนโง่เขลาเป็นผู้นำแล้วพวกเขาถูกถามปัญหาพวกเขาเหล่านั้นก็ออกคำวินิจฉัยโดยไม่มีความรู้ตัวพวกเขาเองก็หลงผิดและทำให้ผู้อื่นหลงผิดไปด้วย”

(บันทึกหะดีษโดย al-Bukhārī, 1993: 100)

ความจำเป็นที่ต้องหาความรู้ไม่แตกต่างจากความจำเป็นของการละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซากาต และบทบัญญัติอื่นๆที่จำเป็นต้องปฏิบัติ ซึ่งอิสลามต้องการให้มุสลิมทุกคนได้รับการศึกษาและแสวงหาความรู้ที่มีประโยชน์เท่านั้น ทั้งที่มีประโยชน์ต่อการปฏิบัติศาสนกิจและการประกอบอิบาเดฮฺที่เป็นประโยชน์ทั้งโลกนี้หรือโลกหน้า แท้จริงศาสตร์สูงสุดของวิชาความรู้ คือ อัลกุรอานและอัลหะดีษ ดังนั้น จงเอาใจใส่ในการท่องจำ ทำความเข้าใจ พร้อมทั้งปฏิบัติตามจริยวัตร (สุนนะฮฺ) เพื่อหวังความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ให้ประทานทางนำที่ถูกต้อง ความสงบสุขทั้งโลกนี้และโลกอาคิเราะฮฺ

1.1.2.2 อิสลามได้ยกฐานะและให้เกียรติบรรดาผู้ที่มีความรู้

อัลกุรอานและอัลหะดีษได้กล่าวถึงความประเสริฐของความรู้และผู้รู้มากมาย คำว่า علم (อิสลาม) ได้ถูกกล่าวไว้ในอัลกุรอาน มากถึง 750 ครั้ง หลังจากคำว่า الله (อัลลอฮ์) มีจำนวน 28,000 ครั้ง และ رب (เรอบบ) จำนวน 950 ครั้ง ซึ่งอิสลามได้ยกฐานะบรรดาผู้มีความรู้และให้เกียรติอย่างมาก ด้วยกับความประเสริฐของความรู้นั้นทำให้ผู้ที่แสวงหาได้รับการยก

योग ได้รับเกียรติจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷺ จากบรรดามนุษย์ รวมถึงสิ่งที่ถูกสร้างทั้งหมด ดังนั้น บรรดาชาวสะลัฟ¹ จึงให้ความสำคัญในการแสวงหาความรู้ ดังรายงานจากหะดีษอบู อัดดัตตาอ์ ﷺ กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((إِنَّ فَضْلَ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرِثَةُ الْأَنْبِيَاءِ))

(أخرجه أبو داود، 1988: 3641)

ความว่า “แท้จริง ความประเสริฐของผู้ที่มีความรู้ (อาลิม) เหนือผู้ที่เคารพภักดีเพียงอย่างเดียว (อาบีด) เปรียบเสมือนดวงจันทร์เต็มดวงที่เหนือกว่าบรรดาหมู่ดวงดาว แท้จริงบรรดาผู้ที่มีความรู้(อุละมาอ์)พวกเขาเป็นทายาทของบรรดานบี (อันบิยาอ์)”

(บันทึกหะดีษโดย Abū Dāwud, 1988: 3641)²

อิสลามให้ความสำคัญกับความรู้และสอนให้มุสลิมเห็นคุณค่าของความรู้ โดยการส่งเสริมให้เข้าสู่กระบวนการศึกษา หาความรู้ และสอนให้มีความซาบซึ้งถึงความเห็นดื้นน้อย ยากลำบากต่อการได้มาซึ่งวิชาความรู้ ดังนั้นจึงได้กำหนดให้มุสลิมทุกคนจำเป็นจะต้องให้เกียรติกับผู้มีวิชาความรู้ ดังหะดีษจากอบู อูมามะฮ์ ﷺ กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวไว้ว่า

((فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَاكُمْ))

(أخرجه الترمذي، 1987: 2685)

ความว่า “ความประเสริฐของผู้ที่มีความรู้ย่อมมากกว่าความประเสริฐเหนือผู้ที่เคารพภักดีเพื่อส่วนตัวเท่านั้น เปรียบได้เหมือนกับความประเสริฐของฉันกับคนที่ต่ำต้อยที่สุดในหมู่พวกท่าน”

(หะดีษบันทึกโดย al- Tirmidhiy, 1987: 2685)³

Muhammad ‘Atiyah al-Ibrashīy (แปลโดย บรรจง บินกาซัน, 2551 : 25) กล่าวว่า ผู้ที่มีความรู้นั้นแม้จะเป็นคนที่มิฐานะต่ำต้อยมาแต่กำเนิดก็จะได้รับการยกย่อง

¹ ประชาชาติมุสลิม ที่อยู่ในช่วง 300 ปีอิจเราะฮ์ของอิสลาม

² อัล อัลบานีย์ระบุว่า เป็นหะดีษหะสัน (al-Albanīy, 1984: 223)

³ อัล อัลบานีย์ระบุว่า เป็นหะดีษเศาะหีห (al-Albanīy, 1985: 213/2)

ให้เป็นผู้ที่มีเกียรติสูงส่งกว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษา เพราะอิสลามมิได้ยึดถือชาติกำเนิดหรือเชื้อชาติ แต่คำนึงถึงความรู้ และการใช้ความรู้นั้นเพื่อการทำคุณงามความดีเท่านั้น

การศึกษาในอิสลามช่วยยกระดับสติปัญญามนุษย์ ให้รู้จักพระเจ้าผู้ทรงสร้าง รู้จักคิด วิเคราะห์ถึงสิ่งที่ถูกต้อง ปฏิบัติตามในสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงใช้และปลื้มตัว ออกห่างจากสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงห้ามซึ่งเป็นคุณลักษณะที่แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉาน และยกระดับความเป็นอยู่เหนือกว่าบรรดาผู้ที่มีได้ศรัทธาเพราะเป็นผู้ที่พระองค์ทรงคัดเลือกให้อยู่บนทางนำที่ถูกต้อง ดังที่ Yusuf al-Qaradawiy (1997: 11) กล่าวว่า การศึกษาอิสลามนั้นทำให้มนุษย์นั้นมีฐานะที่แตกต่างไปจากสัตว์ และท่านอิมามหะซัน อัลบันนา กล่าวว่า “ถ้าหากปราศจากอุลมะอ์ (นักปราชญ์) แล้ว มนุษย์ก็จะมีชีวิตอยู่เยี่ยงสัตว์ หมายความว่า ที่พวกเจ้าข้ามจากกรอบความเป็นสัตว์ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐนั้น ก็เพราะความรู้นั่นเอง”

มีรายงานจากมุสลิมในเศาะหิหฺของท่าน จากท่านอับู ฮุร็อยเราะฮฺ ﷺ กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า ผลบุญของการศึกษาวิชาความรู้จะยังคงอยู่ แม้หลังจากที่เจ้าของหรือผู้ครอบครองได้เสียชีวิตลงไปแล้ว ดังหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ))

(أُحْرَجَهُ مُسْلِمٌ، 1631:1981)

ความว่า “เมื่อลูกหลานของอาดัมได้เสียชีวิต การงานของเขาจะถูกตัดขาดลงยกเว้นเพียงสามประการ คือ การบริจาคทานที่ถาวร ความรู้ที่ยังประโยชน์ หรือบุตรที่ดีขอคุอาอีให้กับเขา”

(หะดีษบันทึกโดย Muslim ,1981: 1631)

ดังนั้นมุสลิมทุกคนจำเป็นต้องแสวงหาความรู้ เพื่อการศรัทธาอย่างถูกต้องโดยที่แสวงหาความรู้ทุกๆแขนง มิได้เจาะจงเฉพาะศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่ง กล่าวคือ ต้องแสวงหาความรู้ทั้งทางด้านศาสนาและสามัญควบคู่กันไปโดยไม่ละทิ้งสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพื่อที่จะได้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและเตรียมพร้อมเสียบึงในโลกหน้าที่จะต้องนำพาให้ไปพบกับหนทางแห่งความสุข แท้จริงแล้วผู้ที่มีความรู้ ย่อมประเสริฐกว่าผู้ที่เคารพภักดีเพียงอย่างเดียว เสมือนดวงจันทร์เต็มดวงที่เหนือกว่าบรรดาหมู่ดวงดาว

1.1.2.3 การศึกษานำไปสู่ความสำเร็จทั้งทางโลกและทางธรรม

การศึกษาในพระศาสนาอิสลามนั้นเป็นวิถีชีวิตที่มีวัตถุประสงค์สร้างให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเชี่ยวชาญ และเพิ่มขีดความสามารถในการสรรหาองค์ความรู้หรือทักษะชีวิต ที่ครอบคลุมในทุกๆด้าน เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ผ่านการอบรมสั่งสอน ชัดเกลาคิดใจ และบ่มเพาะสติปัญญา ร่างกาย จิตวิญญาณ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

Al kindiy กล่าวว่า ความรู้ในอิสลามจะครอบคลุมทั้งเรื่องทางโลกและทางธรรม โดยที่ไม่คำนึงว่าความรู้นั้นจะได้มาจากประสบการณ์ สันชาตญาณหรือ เหตุผล แต่ต้องมีเงื่อนไขว่า ความรู้ทั้งหมดนั้นจะต้องไม่ขัดแย้งกับวะฮยูของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ทรงประทานมาให้ (Zayyid Muhammad Shahatah, 1986: 31)

นักวิชาการบางท่าน กล่าวว่า “ผู้ใดที่ไม่มีความเข้าใจในเรื่องศาสนาจะไม่ได้ได้รับความดีงาม” Ibn Taimiyah กล่าวว่า “มนุษย์ชาติมีความจำเป็นต่อวิชาความรู้ทางด้านศาสนามากยิ่งขึ้นกว่าที่พวกเขามีความจำเป็นในด้านอาหารและเครื่องดื่มเสียอีก” (Amin bin Abdullah al-shaqāwiy, แปลโดย อัญญชุฟ อัญญักร, 2011: 6)

มีรายงานจากมุสลิมในเศาะหิหฺของท่าน จากอุกบะฮฺ บิน อามิร رضي الله عنه กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَعْدُوَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى بُطْحَانَ أَوْ إِلَى الْعَقِيقِ، فَيَأْتِيَ مِنْهُ بِنَاقَتَيْنِ كَوْمَاوَيْنِ فِي غَيْرِ إِثْمٍ وَلَا قَطْعِ رَحِمٍ؟ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ نُحِبُّ ذَلِكَ. قَالَ: أَفَلَا يَعْدُو أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ، فَيَعْلَمَ أَوْ يَفْرَأَ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ، وَثَلَاثَ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثِ، وَأَرْبَعٌ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَرْبَعِ، وَمَنْ أَعْدَادَهُنَّ مِنَ الْإِبِلِ))

(أخرجه مسلم, 1981: 803)

ความว่า “พวกท่านชอบที่จะออกไปที่บุฏฮาน หรือ อัลอะกีก (สถานที่แถบขานเมืองมะดีนะฮฺ) ในทุกๆ วัน และกลับมาพร้อมกับบรรดาอูฐที่มีโทษโดยไม่ต้องทำผิดหรือต้องตัดขาดกับเครือญาติใช่หรือไม่ พวกเรากล่าวว่า โอ้ท่านเราะสูลของอัลลอฮ์ พวกเราต้องการ

เช่นนั้นครับ ท่านกล่าวว่า “พวกท่านไม่ได้ออกไปยังมีศยิดหรือ เพราะการเรียนรู้หรือการอ่าน กุรอานสองอายะฮ์จากคำภีร์ของอัลลอฮ์นั้น ดีกว่าอุฐสองตัวเสียอีก และสามอายะฮ์นั้นดีกว่าอุฐสามตัว และสี่อายะฮ์ดีกว่าอุฐสี่ตัว และอื่นจากจำนวนอายะฮ์นั้นดีกว่าอุฐตามจำนวนนั้น

(บันทึกหะดีษโดย Muslim ,1981: 803)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ชี้แนะให้มีการแสวงหาความรู้ เพราะแท้จริงจะนำมาซึ่งการเคารพภักดี มีความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และทำให้มนุษย์นั้นเป็นผู้ที่สมบูรณ์ที่จะพบกับความสำเร็จได้ทั้งทางโลกและทางธรรม ดังที่ท่านอิหม่ามอัชชาฟีอีย์ เราะฮิมาฮุลลอฮ์ ได้กล่าวว่า

مَنْ أَرَادَ الدُّنْيَا فَعَلَيْهِ بِالْعِلْمِ وَمَنْ أَرَادَ الآخِرَةَ فَعَلَيْهِ بِالْعِلْمِ

ความว่า “ผู้ใดก็ตามที่ปรารถนา (ความสำเร็จ) ในกิจการของโลกนี้ เขาจงปฏิบัติมันด้วยความรู้ และผู้ใดปรารถนาความสำเร็จในโลกหน้า เขาจงปฏิบัติมันด้วยความรู้” (Ibn Kathīr, 1993: 33)

จากมุอาวียะฮ์ ﷺ กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้ว่า

((مَنْ يُرِدِ اللّٰهَ بِهِ خَيْرًا يُقِفْهُ فِي الدِّينِ))

(أخرجه البخاري, 1993: 71)

ความว่า “ผู้ใดก็ตามที่อัลลอฮ์ต้องการให้เขาได้รับความดีงาม พระองค์จะให้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องศาสนา”

(บันทึกหะดีษโดย al-Bukhārī, 1993 : 71)

Muhammad ‘Atiyat al Ibrashīy (แปลโดย บรรจง บินกาซัน, 2551: 25) กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่ได้คิดเพื่อโลกนี้เพียงอย่างเดียวหรือเพื่อศาสนาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ท่านนั้นคิดให้ปฏิบัติทั้งสองอย่างควบคู่กันไป โดยไม่ได้ละเลยต่อโลกนี้และโลกอาคิเราะฮ์

ดังนั้นอิสลามจึงไม่สนับสนุนให้มนุษย์หมกมุ่นกับการใช้ชีวิตเพื่อโลกหน้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ได้ส่งเสริมให้มนุษย์สร้างฐานะ ประกอบอาชีพ แสวงหาสิ่งที่ดีงาม

ให้กับชีวิตและสร้างความพร้อม เพื่อสามารถใช้ชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างมีความสุขด้วยเช่นกัน ด้วยการเพียรพยายาม แสวงหาสิ่งที่ยังประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคมอิสลามในทุกๆ มิติของชีวิต ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ด้วยเหตุนี้เองอิสลามจึงมิใช่ศาสนาที่สอนให้มนุษย์นั่งงอมืองอเท้า รอให้ปัจจัยหลังไหลเข้ามาและก็ได้ให้ยึดติดกับการเป็นนักบวช นักพรต สละโลกและโดดเดี่ยววิเวกตัวเองออกจากมิติของโลกนี้แต่อย่างใด

1.1.2.4 การศึกษาหาความรู้ เป็นหนทางนำสู่สรวงสวรรค์

ความรู้เปรียบเสมือนดวงไฟที่ส่องสว่าง นำพาไปสู่สัจธรรมที่ดีงามและถูกต้อง ผู้ใดที่ศึกษาหาความรู้ศาสนาด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ และไม่หวังสิ่งอื่นใดในโลกนี้ แน่แน่นอนพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ จะทรงตอบแทนเขาด้วยสรวงสวรรค์ และอิสลามถือว่าการแสวงหาความรู้คือ หนทางหนึ่งที่น่าไปสู่ประตูสวรรค์ ประเสริฐมากกว่าความสวยงาม และความเพลิดเพลินของโลกนี้ ดังหะดีษของอานัส บิน มาลิก ﷺ กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ خَرَجَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ كَانَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى يَرْجِعَ))

(أخرجه الترمذي (2647:1987,)

ความว่า “ผู้ใดก็ตามที่ออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ เขาย่อมอยู่ในหนทางของอัลลอฮ์ จนกระทั่งเขากลับถึงบ้าน”

(หะดีษบันทึกโดย al- Tirmidhīy, 1987: 2647)¹

‘Abd al-Rahmān al-Shihah (2011: 5) กล่าวว่า ศาสนาอิสลามได้เน้นหนักให้ประชาชาติมีการแสวงหาความรู้ และเผยแพร่ความรู้ โดยถือว่าการเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ และการเผยแพร่ความรู้เป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ดียิ่ง ซึ่งผลบุญตอบแทนนั้นมีมากมาย

การแสวงหาวิชาความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำมนุษย์ไปสู่แสงสว่างในการดำเนินชีวิต ให้พ้นจากความมืดมิดแห่งความโง่เขลา พัฒนาความคิด สติปัญญา ทักษะคติ ตลอดจนด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้สัญญาแก่ผู้ที่เดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ ด้วยการตอบแทนให้ผู้นั้นได้เข้าสู่สรวงสวรรค์ในโลกหน้า ดังรายงานหะดีษของอบูฮุร็อยเราะฮ์ ﷺ กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

¹ อัล อัลบานีย์ระบุว่า เป็นหะดีษฏออีฟ (al-Albanīy, 1986: 5570)

((مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ))

(أخرجه الترمذي , 1987: 2646)

ความว่า “ผู้ใดก็ตามที่แสวงหาหนทางเพื่อที่จะแสวงหาความรู้หนึ่ง อัลลอฮ์จะทรงทำให้หนทางไปสู่สวนสวรรค์นั้นง่ายดายแก่เขา”

(หะดีษบันทึกโดย al- Tirmidhiy, 1987: 2646)¹

สามารถอธิบายได้ว่า หากบุคคลใดเดินทางไปยังสถานที่แห่งหนึ่ง หรือสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่ง ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาหาความรู้ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ จะทรงชี้แนะหนทางไปสู่สวนสวรรค์อย่างไม่ยากลำบาก ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับมุสลิมจะต้องแสวงหาความรู้ทางด้านศาสนาด้วยความบริสุทธิ์ใจต่อพระองค์ มิใช่แสวงหาเพื่อตำแหน่ง ทรัพย์สิน หรือเพื่อมายาวัตถุทางโลก ดังหะดีษอบูฮุรัยเราะฮ์ ﷺ กล่าวว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ تَعَلَّمَ عِلْمًا مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، لَا يَتَعَلَّمُهُ إِلَّا لِيُصِيبَ

بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا، لَمْ يَجِدْ عَرَفَ الْجَنَّةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَغْنِي رِجْلَهَا))

(أخرجه أبو داود , 1988 : 3664)

ความว่า “ผู้ใดก็ตามที่ศึกษาหาวิชาความรู้ซึ่งเป็นความรู้ที่มีเป้าหมายเพื่อแสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ แต่เขาไม่ได้ศึกษาเพื่ออื่นใดนอกจากเพื่อจะได้รับค่าตอบแทนในโลกดุนยา แน่แน่นอนเขาจะไม่ได้รับกลิ่นไอของสวนสวรรค์ในวันกิยามะฮ์”

(บันทึกหะดีษโดย Abū Dāwud ,1988: 3664)²

ความรู้ด้านศาสนาอิสลามนั้นมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการใช้ชีวิตของมุสลิมทุกคน เนื่องจากเป็นรากฐานของหลักการศรัทธา รากฐานสำคัญนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนถึงความแตกต่างระหว่างหลักการศรัทธาของมุสลิมกับคนต่างศาสนา ที่มุสลิมจำเป็นต้องเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และยอมรับในทุกๆประการ เป็นทฤษฎีของอัลลอฮ์ ﷻ กล่าวคือ เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นเป็นไปตามการกำหนดสภาวะการณ์ ความปรารถนาของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ แต่เพียงผู้เดียว เป็นการปฏิบัติตามบทบัญญัติศาสนาทั้งด้านอากิเดฮ์ อิบาดะฮ์ มูอามะลาต ปฏิบัติตามคำสั่ง

¹ อัล อับบานีย์ระบุว่า เป็นหะดีษเศาะหีห (al-Albanīy, 2000: 68)

² อัล อับบานีย์ระบุว่า เป็นหะดีษเศาะหีห (al-Albanīy,1984: 252)

ใช้ของพระองค์อย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นแนวทางและวิธีการที่จะชี้นำมนุษย์ใช้สติปัญญา เพื่อรู้จักสัง
 ธรรม ด้วยการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้ปฏิบัติและละเว้น ในขณะที่เดียวกันได้ประทานสติปัญญา
 เพื่อสังเกต ใคร่ครวญเพื่อบรรลุความศรัทธาอย่างมั่นคง

การแสวงหาความรู้ด้านศาสนาเป็นภารกิจหนึ่งในการงานที่
 ประเสริฐยิ่งในการบรรลุถึงความใกล้ชิดต่อพระองค์ และยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้ได้
 เข้าสวรรค์ของพระองค์ เนื่องจากในความรู้และการแสวงหาความรู้นั้นเป็นไปเพื่อการรู้จักพระองค์
 อัลลอฮ์ ﷻ ปฏิบัติตามคำสั่งใช้และคำสั่งห้าม รวมไปถึงการดำรงมั่นในหลักศาสนา ที่เป็นเครื่องมือ
 ที่จะนำมนุษย์ไปสู่วิถีชีวิตที่มีความเจริญก้าวหน้า นำพาไปสู่แสงสว่างในการดำเนินชีวิต ให้รอดพ้น
 จากความมืดมน แห่งความโง่เขลา เพราะการศึกษาเปรียบเสมือนดวงประทีปส่องนำชีวิต เป็นประดู
 แห่งความสำเร็จทั้งโลกนี้และโลกหน้า

1.2.3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปอเนาะหรือการจัดการเรียนของสถาบัน
 ศึกษาปอเนาะดั้งเดิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมีอยู่มากพอสมควร ผู้วิจัยขอกล่าวเพียงบางส่วน
 ของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่ออธิบายถึงลักษณะของสถาบันศึกษาปอเนาะดั้งเดิมและการเรียนการ
 สอนระบบปอเนาะดั้งเดิม ดังนี้

1.2.3.1 หนังสือที่เกี่ยวข้อง

1) ศรีศักร วัลลิโภดม (2548) เสียงจากคนตานี ภาคที่2 เราคือ
 ปอเนาะ หนังสือเล่มนี้เป็นรายงานวิจัย เรื่อง “การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
 กรณีศึกษา บ้านดาโต๊ะ และบ้านภูมิ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี” หนังสือเล่มนี้ได้พยายามที่จะ
 ทำความเข้าใจและเสนอข้อมูลอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจนต่อสาธารณะ ให้สังคมได้เข้าถึงข้อมูล
 และรับรู้ ความคิดเห็นความรู้สึกภายในของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่และนำเสนอข้อมูลที่ชัดเจนอย่าง
 เป็นระบบ ง่ายต่อการทำความเข้าใจว่า ปอเนาะ คืออะไร สร้างความกระจ่างต่อสังคมเกี่ยวกับ
 สถานภาพและการดำรงอยู่ของปอเนาะ ในสังคมมุสลิมชายแดนภาคใต้ ตลอดจนสร้างความเข้าใจ
 เกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม และความเชื่อของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2) อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต และ นูมาน หะยีมะแซ (2553)
 ทฤษฎีใหม่สถาบันการศึกษามุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความจริงที่ยังไม่ถูกเปิดเผย หนังสือเล่มนี้
 ได้พยายามที่จะทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหาความเข้าใจประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาการของ

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา ตาตีกา เราเงาะฮู และสถาบันอุดมศึกษาอิสลาม เพราะการพัฒนาของ ตาตีกา เราเงาะฮู และสถาบันอุดมศึกษาอิสลามมีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการของปอเนาะ และมัดเราะฮะฮู และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเข้ามาของอิสลามในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะการเข้ามาของอิสลามในประเทศไทย

3) ครองชัย หัตถา (2550) ประวัติศาสตร์ปัตตานี สมัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง 7 หัวเมือง หนังสือเล่มนี้เป็นผลงานวิจัย เรื่อง “พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของปัตตานีในมิติของภูมิศาสตร์” โดยเน้นการค้า การเมืองการปกครองของปัตตานีในอดีต ที่ได้กล่าวถึง ภูมิหลังและคาบสมุทรมาลายู รัฐและอาณาจักรโบราณบนคาบสมุทรมาลายู ภูมิหลังของลังกาสุกะ-ปัตตานี ความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับรัฐเคดาห์ ศรีวิชัย มัชปาหิต และสยาม การเมืองการปกครองปัตตานี เป็นต้น ซึ่งหนังสือเล่มนี้สามารถสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อรัฐไทยและต่อปัตตานี ในฐานะจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่กำลังประสบปัญหาความไม่สงบเกิดขึ้นในเวลานี้ได้เป็นอย่างดี

4) รายงานปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2552) บทวิเคราะห์และแนวทางการแก้ปัญหาเชิงรุกที่ยั่งยืนด้วยสันติวิธี หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึง สภาพปัญหาและสาเหตุรากเหง้าของปัญหา สถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มอาจเกิดขึ้นในอนาคต กรอบคิดทิศทางและโจทย์สำคัญในการแก้ไขปัญหา ข้อเสนอแนะเชิงรุกต่อการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนด้วยวิธีสันติวิธี ในรายงานเล่มนี้ ได้กล่าวถึงความขัดแย้งทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับมิติของวัฒนธรรม ซึ่งมีรากเหง้ามาจาก คือ

- ก. ความรู้สึกที่ไม่ได้รับความเป็นของประชาชนในพื้นที่
- ข. ความไม่ไว้วางใจระหว่างกลุ่มคนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่
- ค. ความทรงจำในบาดแผลทางประวัติศาสตร์จากการกระทำของรัฐสยามในอดีตต่อปัตตานีที่เคยรุ่งเรือง
- ง. โครงสร้างการบริหาร การปกครอง ทั้งในด้านกฎหมาย นโยบาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมที่บางส่วนไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่

5) ซอลีฮะห์ หะยีสะมะแอ (2548) มโนทัศน์การศึกษาในอิสลาม หนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมและเรียบเรียงเนื้อหาการศึกษาในอิสลาม ประกอบด้วย ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลาม พิธีเราะฮู : ธรรมชาติของมนุษย์ในทัศนะอิสลาม มโนทัศน์เกี่ยวกับองค์ความรู้ในอิสลาม การจำแนกองค์ความรู้ในอิสลาม ปรัชญาการศึกษาอิสลาม อุละมาอ์ นักปราชญ์ใน

อิสลาม และครูและผู้เรียนในทัศนะอิสลาม หนังสือเล่มนี้สามารถให้ความคิดรวบยอดแก่นักศึกษาทั้งในระดับปริญญาตรี ระดับประกาศนียบัตร สาขาวิชาชีพครู ตลอดจนผู้สนใจทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษาอิสลามที่ถูกต้องอันจะนำมาซึ่งความรู้ ความเข้าใจ การปรับเปลี่ยนเจตคติและค่านิยมที่ดีต่อการศึกษา

6) Hery Noer Aly แพล ฮาเระ เจ๊ะโต (2557) การศึกษาในอิสลาม หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลาม เช่น รากฐานการศึกษาอิสลาม เป้าหมายการศึกษาอิสลาม ครูในการศึกษาอิสลาม ผู้เรียนในการศึกษาอิสลาม สื่อการเรียนและหลักสูตรการศึกษาอิสลาม วิธีการศึกษาอิสลาม สิ่งแวดล้อมทางการศึกษา หนังสือเล่มนี้ได้ศึกษาในหลายๆ ด้าน ภายใต้ขอบเขตของจริยธรรมอิสลาม ทฤษฎีต่างๆ และแนวคิดทางการศึกษาที่พึงประสงค์ ซึ่งผู้อ่านจะได้รับจากหนังสือเล่มนี้ อันจะได้อธิบายเชิงปัญหา อันจะนำไปสู่การถกประเด็นปัญหา การอธิบายสิ่งต่างๆ

7) Amin Abulawīy (1999) ได้เขียนหนังสือเรื่อง Usul al Tarbiyyah al-Islamīyyah หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึง ความหมายของการศึกษาในอิสลาม แหล่งที่มาของการศึกษาในอิสลาม ลักษณะพิเศษของการศึกษาอิสลาม เป้าหมายของการศึกษาในอิสลาม องค์ประกอบสำคัญของการศึกษาในอิสลาม สถาบันการศึกษาในอิสลาม กระบวนการจัดการเรียนการสอนในอิสลาม และสุดท้ายได้กล่าวถึงมารยาทของผู้รู้และผู้เรียน เป็นต้น

8) ‘Abd al-Hamid al-Said al-Zintanīy (1993) ได้เขียนหนังสือเรื่อง Usus Tarbiyyah al-Islamīyyah fi al-Sunnah al-Nabawīyyah หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึง วิธีการสอนในรูปแบบต่างๆของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แก่ การสอนแบบตักเตือน วิธีการสอนแบบสาธิต วิธีการสอนแบบสนทนา และการอภิปราย วิธีการสอนแบบบรรยาย วิธีการสอนแบบอุปมาอุปมัย วิธีการสอนแบบฝึกฝนและการปฏิบัติ และวิธีการสอนแบบเล่าเรื่อง เป็นต้น

1.2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) นันทกาญจน์ เบ็ญเต็มอะหลี (2542) ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการคงสภาพระบบเก่าของโรงเรียนปอเนาะในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการคงสภาพระบบเก่าของโรงเรียนปอเนาะในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะสืบทอดศาสนาอิสลามเป็นเหตุสำคัญ ไม่ว่าจะอยู่ในระดับความต้องการของกลุ่มผู้ปกครอง ความต้องการของกลุ่มผู้เรียน ที่ต้องการศึกษาในโรงเรียนปอเนาะระบบเก่าและวิธีการ

เรียนการสอนระบบเก่าซึ่งล้าแล้วมีจุดประสงค์เดียวกัน คือต้องการสืบทอดศาสนาอิสลามเป็นเหตุสำคัญ มีผลทำให้โรงเรียนปอเนาะคงสภาพดั้งเดิม

สรุปได้ว่า ความต้องการสืบทอดศาสนาอิสลามเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ปอเนาะระบบเก่าในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการคงสภาพจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากสังคมมุสลิมนั้นมีความเคร่งครัดในด้านศาสนาจึงทำให้ความต้องการในด้านต่างๆ นั้นต้องสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมทางด้านศาสนาด้วย การศึกษาในรูปแบบของปอเนาะจึงถือเป็นความต้องการร่วมกันของภาคประชาชน เป็นสิ่งที่มุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องการและสืบทอด เพื่อชนรุ่นหลังต่อไป

2) อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต (2548) ศึกษาเกี่ยวกับปอเนาะกับการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า สถาบันปอเนาะมีบทบาทต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน ดังนี้

ก. บทบาทในฐานะสถาบันศาสนา เป็นสถาบันการศึกษาที่จัดการเรียนการสอนวิชาการศาสนา ให้กับสังคมมุสลิมแก่ผู้ที่สนใจทุกเพศทุกวัย ให้รู้จักข้อบัญญัติใช้และข้อห้าม ตลอดจนบาปและบุญในอิสลามเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งในเรื่องส่วนตัว ครอบครัว และสังคม

ข. บทบาทในฐานะที่เป็นบุคคล โต๊ะครูปอเนาะผู้เป็นทั้งเจ้าของและเป็นผู้สอนในปอเนาะ เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านศาสนาและเป็นบุคคลที่มีความประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม จึงทำให้ประชาชนให้ความเคารพนับถือ และยกย่องพร้อมปฏิบัติตามคำสั่งสอน

ค. บทบาทในฐานะสถาบันการศึกษา ที่วางรากฐานการศึกษา สำหรับนักวิชาการศาสนา ซึ่งนักวิชาการมุสลิมในปัจจุบันจำนวนมากมีประวัติการศึกษาจากปอเนาะ เมื่อกลับไปยังภูมิลำเนาสามารถพัฒนาสังคมซึ่งส่วนใหญ่จะเปิดปอเนาะเพื่อเผยแพร่ความรู้ให้แก่สังคม บางคนอาจจะเป็นนักเผยแพร่อิสระและบางคนก็อาจจะเป็นครูสอนศาสนา

ง. บทบาทในฐานะสถาบันทางสังคมที่อบรมสั่งสอนสมาชิกในสังคมให้ยึดมั่นในหลักการศาสนา และกระตุ้นให้สังคมตระหนักถึงความชั่วร้ายของบรรดาอภัยมุข เช่น การพนันยาเสพติด การผิดประเวณี และอื่นๆอีก

สรุปได้ว่า ปอเนาะมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างอัตลักษณ์และการพัฒนาสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในฐานะสถาบันศาสนา ในฐานะที่เป็นบุคคล ในฐานะสถาบันการศึกษา และในฐานะสถาบันทางสังคม โดยมีโต๊ะครูเป็นผู้สอน ถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียน จนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่ของระบบปอเนาะดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบันไว้

3) อิบบรอเฮง จะลาเกี (2556) ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของอุละมาอ์ และปอเนาะในจังหวัดภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ปอเนาะในอดีตเป็นสถาบันหลักที่มีบทบาทในด้าน การศึกษา ศาสนา สังคม ภาษา ประเพณี วัฒนธรรม และการใช้ชีวิตประจำวันต่อมุสลิมทั้งในระดับ ปัจเจกชนและระดับสังคมโดยรวม บทบาทดังกล่าวครอบคลุมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้และ มุสลิมในพื้นที่อื่นๆทั้งในและต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศในเอเชียอาคเนย์ อุละมาอ์ คือ ผู้ที่อยู่ เบื้องหลังบทบาทของปอเนาะดังกล่าวที่ได้ใช้สถาบันปอเนาะในการปฏิบัติการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษาโดยเฉพาะการสอนและการแต่งตั้งตำรา ต่อมาศิษยานุศิษย์เหล่านั้นได้มีบทบาทและมี ชื่อเสียงทางสังคม หนังสือตำราได้รับการยอมรับทั่วไปและได้ใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนใน ปอเนาะและสถาบันชั้นสูงตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

สรุปได้ว่า บรรดาโต๊ะครูคือผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จต่อการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ใช้สถาบันปอเนาะในการปฏิบัติกิจกรรม ต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวกับด้านการศึกษา ศาสนา สังคม ภาษา ประเพณี วัฒนธรรมและอื่นๆ ในปัจจุบัน สถาบันปอเนาะยังคงมีบทบาทอยู่แต่ก็ได้ลดน้อยลง เพราะได้มีสถานศึกษาในรูปแบบอื่นๆ ที่ทันสมัย กว่าเกิดขึ้น สังคมได้ให้การตอบรับและให้ความสำคัญมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

4) วินิจ สังขรัตน์ (2544) ศึกษาเกี่ยวกับ อดีต ปัจจุบัน และ อนาคตของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบ ว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนในปอเนาะในอดีต มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบทอดหลักการคำสอนของ ศาสนาเป็นหลัก เป็นหน้าที่ที่มุสลิมทุกคนต้องร่วมรับผิดชอบ การจัดการศึกษาในปอเนาะไม่มีระบบ หลักสูตรที่แน่นอน ไม่มีตารางเรียน กำหนดเวลาสอนที่แน่นอน ไม่มีการวัดผลการศึกษา ไม่มีชั้น เรียน อุปกรณ์ที่ใช้สอนมีเพียงหนังสือเรียนซึ่งเป็นภาษามลายูหรือภาษาอาหรับ ซึ่งการถ่ายทอด ความรู้ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของโต๊ะครูเพียงคนเดียว บางแห่งหากมีนักเรียนจำนวนมากทำให้มี ปัญหาเรื่องผู้สอน โต๊ะครูจะแก้ปัญหาด้วยวิธีการให้นักเรียนรุ่นพี่หรือผู้มีอาวุโสกว่า ซึ่งโต๊ะครู ว่างใจให้เป็นผู้สอนรุ่นน้องแทนในบางวิชา

สรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนการสอนของปอเนาะเป็นระบบที่ไม่มี หลักสูตรที่แน่นอน ไม่มีการวัดและประเมินผลการศึกษา ไม่มีสื่อการเรียนรู้อื่นใดนอกจากหนังสือ เรียนภาษามลายูหรือภาษาอาหรับ ซึ่งระบบการเรียนการสอนของปอเนาะนั้นมีความเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังคงรักษารูปแบบเดิมไว้ ถือได้ว่าเป็นภูมิ ปัญญาที่สำคัญประเภทหนึ่ง

5) ซิตติก อาลี (2554) ศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ผลการวิจัยพบว่า ชายแดนภาคใต้ของไทยมีปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นสถาบันที่มีบทบาททั้งด้านศาสนาและทางการศึกษา การจัดการเรียนการสอนในปอเนาะในระยะแรกได้ดำเนินการอิสระ ขาดจากการควบคุมของรัฐ วัตถุประสงค์การเรียนการสอนเพื่อสืบทอดคำสอนของศาสนาเป็นหลัก อบรมสั่งสอนและขัดเกลาจิตใจบุตรหลานมุสลิมให้เป็นคนที่ดี มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถปฏิบัติศาสนากิจได้ถูกต้อง

สรุปได้ว่า วิวัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละปอเนาะ เมื่อเข้าสู่ระบบโรงเรียนจะต้องพัฒนาการเรียนการสอนให้เป็นระบบมากขึ้น เช่น การจัดให้มีระบบชั้นเรียน มีการวัดและประเมินผล และจะต้องสอนตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด การเรียนการสอนวิชาการอิสลาม ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยรัฐให้การสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

6) ไช่มุก อุทยานาลี (2548) ศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐที่มีต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2460-2547 ผลการวิจัยพบว่า ในช่วงแรกระหว่างปี พ.ศ. 2460-2500 การศึกษาในสังคมท้องถิ่นผูกพันกับวัฒนธรรม ศาสนา ชาตินิยม การศึกษาเป็นไปโดยวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของผู้คนท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง สภาพการศึกษาเริ่มเปลี่ยนแปลงจากนโยบายของรัฐที่เน้นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมและการศึกษาแห่งชาติ ระหว่างปี พ.ศ. 2500-2520 สภาพการศึกษาของรัฐเกิดจากปัญหาด้านการเมืองและความเข้าใจของรัฐที่มีต่อสังคมและต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นอุปสรรคโดยตรงต่อการพัฒนาการศึกษาในภาคใต้ ผลที่ตามมา เกิดการต่อต้านระบบการศึกษาแห่งชาติรุนแรง หลังปี พ.ศ. 2520-2547 ระบบการศึกษาแห่งชาติดำเนินไปในสองแนวทาง คือ แนวทางแรกยังเป็นการจัดการศึกษาในกรอบวัฒนธรรมระดับชาติ และแนวทางที่สองคือ การจัดการศึกษา โดยที่ยังคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นเพื่อเป็นการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระบบการศึกษา

สรุปได้ว่า การศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความผูกพันกับวัฒนธรรม ศาสนา ชาตินิยม การเปลี่ยนแปลงการศึกษาต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่ต้องยึดหลักการ บูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมในการจัดการศึกษา เพื่อนำไปสู่การยอมรับความหลากหลายที่สะท้อนอัตลักษณ์ของผู้คน ซึ่งประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีสถาบันศึกษาปอเนาะที่เป็นส่วนรวมทางอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมมานานกว่า 500 ปี

7) ประทีป ฉัตรสุภาวงศ์ (2551) ศึกษาเกี่ยวกับ ปรากฎการณ์ วิทยาของการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่าง พ.ศ. 2441 ถึง พ.ศ. 2549 ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการการจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อน พ.ศ. 2441 ตั้งอยู่บนหลักของศาสนาอิสลาม โดยมีแนวคิดแบบอนุรักษนิยมในระหว่าง พ.ศ. 2441 ถึง พ.ศ. 2549 การศึกษาของชาติได้พัฒนาการไปตามบริบททางสังคม พื้นฐานแนวคิดการจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ดำรงไว้ซึ่งความเป็นมรดกทางวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับหลักศาสนาอิสลามที่ชุมชนท้องถิ่นหวงแหน ซึ่งการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้ คือ การจัดการศึกษาที่ไม่ขัดกับหลักศาสนาอิสลาม และไม่ทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น อาศัยการบูรณาการความรู้สามัญและด้านอาชีพ บนฐานคิดและความเชื่อตามหลักศาสนาอิสลาม ในบริบทการศึกษาของชาติที่เอื้อต่อการพัฒนา และส่งเสริมให้ชุมชนได้จัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งอยู่บนหลักศาสนาอิสลามที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ โดยมีแนวคิดแบบอนุรักษนิยมที่มีลักษณะการสืบทอดจารีตประเพณี เป็นสิ่งที่ได้ปฏิบัติต่อเนื่องกันมา ซึ่งมีปอเนาะเป็นสถาบันศาสนาอิสลามที่ได้รับการสืบทอด และถือเป็นมรดกที่ทรงคุณค่าที่ได้ผ่านการพิสูจน์ว่าดีและเหมาะสม

8) อับดุลรอซิด เจมมะ (2556) ศึกษาเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาและทุนเดิมของปอเนาะ ผลจากการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาและทุนเดิมปอเนาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ระบบการเรียนการสอนแบบปอเนาะดั้งเดิม ระบบการเรียนการสอนแบบปอเนาะตะห์ฟีซอัลกรุอานและระบบการเรียนการสอนแบบปอเนาะระบบกิริออาตี๋ย ส่วนภูมิปัญญาและทุนเดิมปอเนาะที่เป็นรูปธรรม ประกอบด้วย โต๊ะครูทั้งในอดีตและปัจจุบัน นักเรียน ศิษย์เก่าปอเนาะและตำรา ที่เป็นผลงานเขียนของโต๊ะครูที่ได้รับการยอมรับที่เป็นนักปราชญ์หรืออุละมาอ์ในอดีต ภูมิปัญญาและทุนเดิมด้านทุนทรัพย์การมนุษย ประกอบด้วย โต๊ะครูในปัจจุบันซึ่งเป็นที่ยอมรับของมุสลิมตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับนานาชาติ ผู้ช่วยโต๊ะครู นักเรียนปอเนาะ และศิษย์เก่าปอเนาะ ทั้งสี่กลุ่มนี้ถือว่าเป็นทุนทรัพยากรมนุษยที่สามารถนำมาใช้เพื่อประโยชน์ต่อชุมชน และสังคมส่วนรวมได้อย่างมหาศาล

สรุปได้ว่า สถาบันศึกษาปอเนาะถือเป็นภูมิปัญญาประเภทหนึ่งมีลักษณะที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรม เนื่องจากเป็นสถาบันที่เกิดจากการนำองค์ความรู้ที่มาจากฐานของความเชื่อและการยึดมั่นในหลักการอิสลามมาปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบเฉพาะ จนกลายเป็นสถาบันศึกษาที่เกื้อหนุนให้เกิดวิถีการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะ

เฉพาะอันเป็นประเพณีและค่านิยมประการหนึ่งของสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

9) อิบบรอเฮง อาลฮูเซน (2552) ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของสถานศึกษาปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ถึง พ.ศ. 2549 ผลการวิจัยพบว่าการเปลี่ยนแปลงปอเนาะในปี พ.ศ. 2547 ทำให้ปอเนาะได้รับการจดทะเบียนกับภาครัฐ การจดทะเบียนในครั้งนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชื่อของปอเนาะเป็น “สถาบันศึกษาปอเนาะ” ทำให้ปอเนาะอยู่ในสองสถานภาพ สถานภาพแรก คือ ปอเนาะได้กลายเป็นสถาบันศึกษาที่ถูกกฎหมายและอยู่ภายใต้การดูแลของรัฐ มีการสอนวิชาซีพและได้รับการสนับสนุนในการพัฒนาบุคลากรของสถาบันการศึกษา สาเหตุที่ทำให้โต๊ะครูปอเนาะได้จดทะเบียนกับภาครัฐในครั้งนี้ คือ ความต้องการเดิมของโต๊ะครูและปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้น ปอเนาะในสภาพที่สอง คือ สิ่งที่ยังคงสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ยังคงใช้ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมที่มีโต๊ะครูเป็นผู้บริหาร หนังสือ เนื้อหาสาระการเรียนรู้ วิธีการเรียนการสอนอยู่ในรูปแบบดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนสาเหตุที่ปอเนาะยังคงรักษาสภาพเดิมอยู่ก็เพื่อรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิม มีการมองว่าการศึกษาในระบบปอเนาะสามารถถ่ายทอดเนื้อหาสาระได้ดีกว่าระบบการศึกษาแบบใหม่ สามารถอบรมเด็กให้มีคุณธรรมจริยธรรมได้ดีกว่า

สรุปได้ว่า สถาบันปอเนาะหลังจากเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ. 2547 มีสถานภาพที่แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ ปอเนาะได้มีการเปลี่ยนแปลงจดทะเบียนเป็นสถาบันที่ถูกต้องตามกฎหมาย และเปลี่ยนชื่อเป็น “สถาบันศึกษาปอเนาะ” และปอเนาะที่ยังคงสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลง คงใช้ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม รักษาอัตลักษณ์ ที่มุ่งสอนศาสนาด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ อย่างแท้จริง

10) คมวิทย์ สุขเสณีย์ และคณะ (2555) ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมในพื้นที่ “ปอเนาะดาแล” ในเขตอำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ผลการวิจัยพบว่า ปอเนาะดาแลเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา และเป็นเสมือนบ้านของผู้สูงอายุมลายูมุสลิม ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิม ในความหมายของกิจกรรมทางสังคมที่มีลักษณะการพึ่งพาอาศัย การยอมรับในวิถีการดำรงอยู่ผ่านระบบความเชื่อ และการยึดหลักศาสนาบัญญัติของศาสนาอิสลาม สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานในการก่อรูปความสัมพันธ์ทางสังคมของคนมลายูมุสลิมในปอเนาะดาแล เพื่อต้องการเรียนรู้ศาสนาและปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน ผ่านกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ เกิดความสนิทสนมเหมือนเพื่อน มีความผูกพันระหว่างผู้สูงอายุ มีความรักใคร่เห็นอกเห็นใจกัน รู้จักเสียสละต่อกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งส่วนตัว และส่วนรวมเป็นอย่างดี อันเป็นความเกื้อกูลที่ผู้ให้ไม่ได้หวังผลตอบแทนจากผู้รับ

สรุปได้ว่า ปอเนาะตาแล เป็นสถาบันเรียนรู้ศาสนาตามอรัยาศัย ให้ผู้สูงอายุทุกคน ผู้ด้อยโอกาส หรือผู้ที่สนใจเรียนรู้ศาสนา เป็นสถานที่ให้คุณประโยชน์หลายด้าน เป็นสถานที่สอนให้ผู้สูงอายุได้ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง โดยการฝึกให้มีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความพอดีในการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของศาสนา ได้เรียนรู้ และปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้องในบั้นปลายของชีวิต เพื่อให้ตนเองมีชีวิตที่ดีเลิศ และได้รับความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮ์

11) นิเลาะ แวอุเซ็งและคณะ (2550) ศึกษาเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการในการจัดการศึกษาของสถาบันศึกษาปอเนาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาปอเนาะ ต้องใช้หลัก เข้าใจ เข้าถึง และ พัฒนา ในการจัดการศึกษาเรียนรู้ เข้าใจในธรรมเนียมนิยม และประเพณีปฏิบัติของสังคม โดยการจัดทำเว็บไซต์ ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการดำเนินการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาการบริหารให้เป็นแหล่งเรียนรู้วิทยากรอิสลามในชุมชน ร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการพัฒนากิจกรรมการดำเนินงาน จัดให้มีหน่วยประสานงานชุมชนประจำ ส่งเสริมการมีอาชีพให้กับประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้โครงการหนึ่งปอเนาะหนึ่งผลิตภัณฑ์

สรุปได้ว่า แนวทางการจัดการศึกษาของปอเนาะนั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเรียนรู้และเข้าใจในธรรมเนียม ประเพณีปฏิบัติของสังคมที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของระบบการศึกษาแบบปอเนาะเท่านั้น โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาการบริหารจัดการเรียนการสอนให้เป็นแหล่งเรียนรู้วิทยากรอิสลามที่สำคัญของชุมชน ที่เกิดจากการร่วมมือกันทั้งองค์กรภาครัฐ ภาคสังคม และภาคประชาชนในพื้นที่

12) Hasan Madman (2002) ศึกษาเกี่ยวกับปอเนาะ : มรดกสถาบันการศึกษากับการบูรณาการทางศาสนาและสังคมของชาวมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ปอเนาะมีชื่อเสียงเนื่องจาก โต๊ะครูปอเนาะที่มีความรู้เกี่ยวกับงานเขียนที่ถือเป็นคลาสสิกของศาสนาอิสลาม ที่แปลจากภาษาอาหรับเป็นภาษาญาวี ใช้เป็นตำราเรียนที่เรียกว่า “กีตาบญาวี” มีความรู้ ความเชี่ยวชาญกว้างขวางในด้านวิชาศาสนาอิสลามและสาขาวิชาอื่น นอกจากนี้ยังมีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นครูสอนศาสนา “แบบเก่า” ที่เคร่งครัด (Tok Guru KuamTua) คือเคร่งครัดตามหลักการของกฎหมายอิสลามและตามคำสอนของสำนักคิดอัสซาฟีอียี่ที่พยายามสังเกตรูปแบบปฏิบัติของผู้รู้ทางศาสนา เคร่งครัดในหลักการคัมภีร์อัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถือเป็นกลุ่มแนวความคิด “แบบใหม่” (Kuam Muda) ที่นิยมความทันสมัยในทุกรูปแบบ ตรง

ข้ามกับกลุ่มผู้ที่มีแนวคิดแบบเก่า ที่ยึดหลักปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันเป็นประเพณี อย่างไม่มีการเปลี่ยนแปลงและมีความมั่นคง

สรุปได้ว่า โตะครูปอเนาะได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดี เนื่องจากโตะครูปอเนาะมีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านศาสนาอิสลาม ที่ยึดหลักการนำหลักคิดอชชาฟิอีย์อย่างเคร่งครัดที่มีแหล่งที่มาจากอัลกุรอานและอัซสุนนะฮฺ จนทำให้มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่ยอมรับจนกระทั่งผู้ปกครองได้ส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษาเพื่อหวังให้เป็นคนดี มีคุณธรรมและมีความรู้ด้านศาสนาอิสลามที่แท้จริง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อการศึกษาสถาบันศึกษาปอเนาะ ในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งผู้วิจัยมีความเข้าใจถึงสภาพปอเนาะดั้งเดิม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา นั้นมีลักษณะโครงสร้างปอเนาะเช่นเดียวกันในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรืออาจจะแตกต่างกันน้อยมาก เนื่องจากมีสภาพทางสังคม และวัฒนธรรมที่สอดคล้องกัน ซึ่งในอดีตนั้นสถาบันศึกษาปอเนาะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน และผลิตผู้นำทางศาสนา ผลิตนักวิชาการมุสลิม ปัจจุบันมีนักเรียนทั้งในประเทศและต่างประเทศ หรือที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดอื่นๆของภาคใต้ และนักเรียนที่อยู่ในจังหวัดสงขลาเอง ต่างก็ให้ความสนใจที่เข้ามาเข้ารับการศึกษาในสถาบันศึกษาปอเนาะในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เช่นเดียวกับที่เคยปรากฏในอดีต ผู้วิจัยหวังว่าข้อมูลวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้ในการทำความเข้าใจ ส่งเสริม และพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาปัจจัยการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ หลังจากปี พ.ศ. 2547

1.3.2 เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจต่อระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ

1.3.3 เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะที่ยั่งยืน

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ ในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา” มีความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย ดังนี้

1.4.1 ได้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงสภาพระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษา ปอเนาะหลังจากปีพ.ศ. 2547

1.4.2 ได้ทราบถึงระดับความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมของสถาบัน ศึกษาปอเนาะ ที่ได้รับการสืบทอดมาจากอดีต

1.4.3 สามารถอธิบายแนวทางการส่งเสริม และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของ สถาบันศึกษาปอเนาะ เพื่อสามารถดำเนินการให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและความต้องการของ ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

1.4.4 เป็นข้อมูลพื้นฐานแก่ผู้ที่สนใจที่ต้องการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยการคงสภาพ ระบบดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะ

1.4.5 เพิ่มความรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้วิจัย

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย “เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงสภาพระบบ ดั้งเดิมของสถาบันศึกษาปอเนาะดั้งเดิมในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา” โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ได้รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วิทยานิพนธ์ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ปอเนาะ มีการสอบถามและมีการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้

1.5.1 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.5.1.1 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ สถาบันศึกษาปอเนาะในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา มีจำนวนทั้งหมด 9 สถาบัน ที่เปิดทำการเรียนการสอน (ข้อมูลพื้นฐานสถาบันศึกษา ปอเนาะ ปีการศึกษา 2556 สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา) มีโต๊ะครู และนักเรียน ปอเนาะ จำนวนทั้งหมด 300 คน

1.5.1.2 ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างสถาบันศึกษาปอเนาะที่จัดทะเบียน จำนวน 5 สถาบัน ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) และแบ่งกลุ่ม ตัวอย่างที่ใช้ในการสอบถามตามสัดส่วนที่กำหนดไว้ มีจำนวน 132 คน โดยใช้ตารางกำหนดขนาด กลุ่มตัวอย่างสำเร็จรูปของ (Krejcie and Morgan) กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนผู้ปกครองนักเรียน

และศิษย์เก่าปอเนาะ จำนวน 100 คน และกลุ่มตัวอย่างใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน รวมทั้งหมด มีจำนวน 242 คน

1.5.2 ขอบเขตเนื้อหาการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- 1.5.2.1 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- 1.5.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับอนุรักษ์นิยม
- 1.5.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับปอเนาะ
- 1.5.2.4 พัฒนาการของปอเนาะและสถาบันศึกษาปอเนาะในปัจจุบัน
- 1.5.2.5 ปัจจัยการคงสภาพของปอเนาะดั้งเดิมในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

สงขลา

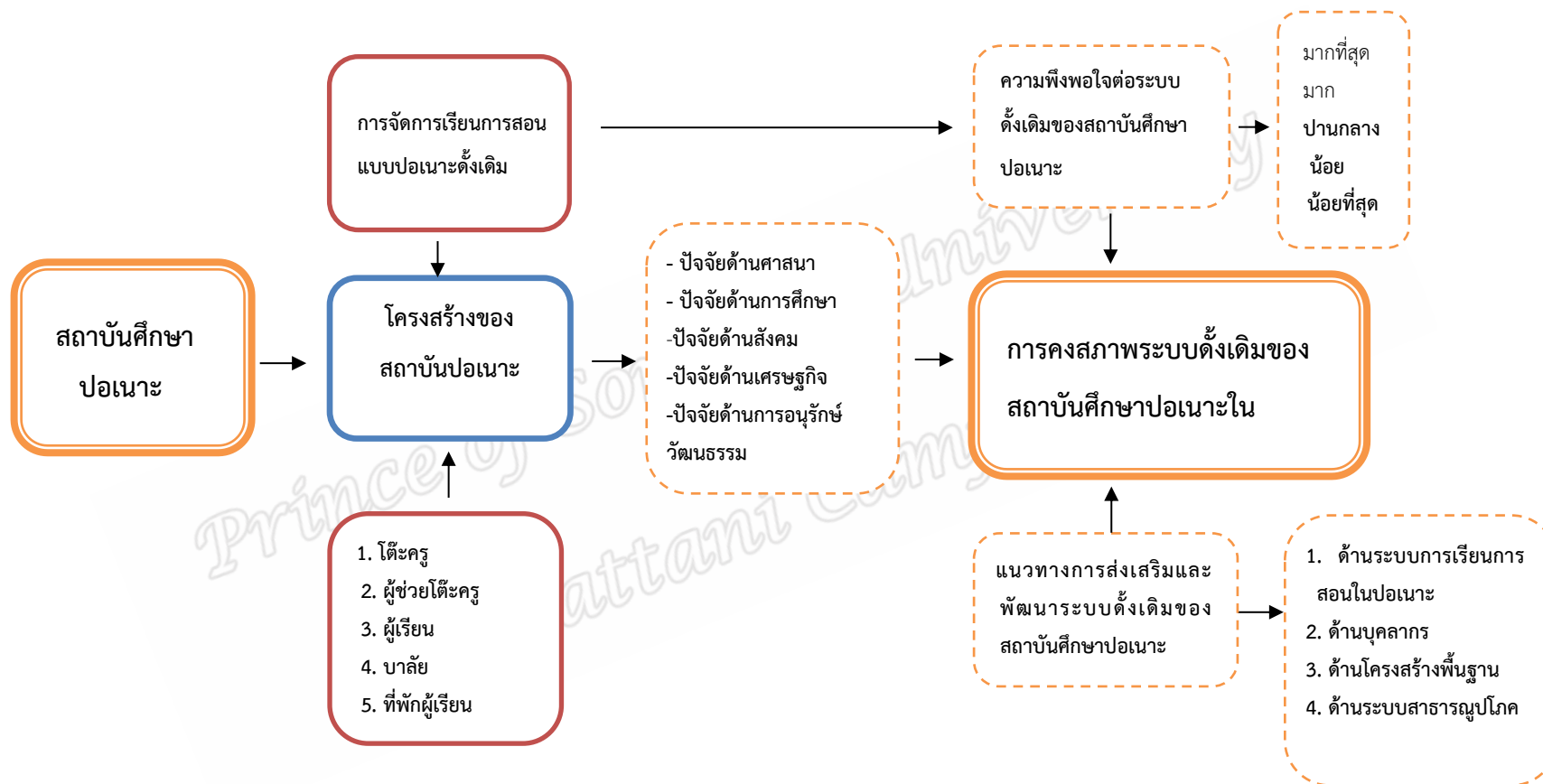
1.5.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่สถาบันศึกษาปอเนาะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา จำนวน 5 สถาบัน ได้แก่ สถาบันศึกษาปอเนาะที่อยู่ใน ตำบลท่าหมอไทร ตำบลนาหว้า ตำบลบ้านนา ตำบลละ 1 สถาบัน และตำบลแค จำนวน 2 สถาบัน

1.5.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถาบันศึกษาปอเนาะของนันทกาญจน์ เบ็ญเต็มอะหลี (2542) ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการคงสภาพระบบเก่าของโรงเรียนปอเนาะในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต (2548) ศึกษาเกี่ยวกับปอเนาะกับการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้และท่านอื่นๆ ผู้วิจัยสามารถกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดข้อตกลงเบื้องต้นไว้ ดังนี้

1.6.1 การอ้างอิงอัลกุรอาน ผู้วิจัยจะใช้การอ้างอิงโดยระบุชื่อสุเราะฮ์ และลำดับอายะฮ์ เช่น (อัลบะเกาะเราะฮ์: 25) หมายถึง สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 25

1.6.2 การอ้างอิงอัลหะดีษ ผู้วิจัยระบุชื่อผู้บันทึกหะดีษ ปีที่พิมพ์และหมายเลขของหะดีษ เช่น (บันทึกหะดีษโดย al-Bukhāry, 1993: 100) หมายถึง หะดีษรายงานโดยอัลบุคอรีย์ ออกจากหนังสือที่พิมพ์ในปี ค.ศ. 1993 ลำดับหมายเลขหะดีษที่ 100

1.6.3 การแปลความหมายอายะฮ์อัลกุรอานเป็นภาษาไทยผู้วิจัยยึดหลักคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายของสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย ฮ.ศ. 1419 (พ.ศ. 2542) ซึ่งจัดพิมพ์และเผยแพร่โดยกษัตริย์พะฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน แห่งนครมะดีนะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

1.6.4 การแปลตำรา หนังสือและเอกสารต่างๆที่เป็นภาษาต่างประเทศมาเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะแปลความหมายโดยรวม และจะคงรักษาความหมายของข้อความเดิมอย่างสมบูรณ์ที่สุด

1.6.5 การปริวรรตอักษรอาหรับ-ไทย และ อาหรับ-อังกฤษ ผู้วิจัยใช้อักษรที่เทียบโดยวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และตารางปริวรรตอักษรของห้องสมุดรัฐสภาอเมริกา

1.6.6 การอ้างอิงผู้วิจัยจะใช้การอ้างอิงแบบนาม-ปี (Author – Date) โดยระบุชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าที่ใช้อ้างอิงในวงเล็บ (.....)

1.6.7 รูปแบบการพิมพ์งานวิจัย ผู้วิจัยใช้คู่มือการเขียนและการพิมพ์วิทยานิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาวิทาลัย ปี 2557 และคู่มือการวิจัยเพื่ออิสลามศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาวิทาลัย ปี 2548

1.7 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้สัญลักษณ์ ดังต่อไปนี้

1.7.1 สัญลักษณ์ ﷻ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “สุบฮานะฮู วะตะอาลา” หมายถึง “มหาบริสุทธิ์แด่พระองค์และทรงสูงส่ง” เป็นคำที่ใช้กล่าวสรรเสริญและยกย่องอัลลอฮ์ ﷻ หลังจากที่ได้เอ่ยนามของพระองค์

1.7.2 สัญลักษณ์ ۞ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “คือลัลลอลฮู อะลัยฮิ วะสลัลม” หมายถึง “ขอพระองค์อัลลอฮฺ ๙ ประทานความโปรดปรานและความสันติแก่ท่าน” เป็นคำที่ใช้กล่าว ยกย่องท่านศาสดามุฮัมมัด ๙ หลังจากที่ได้เฝ้านามของท่าน

1.7.3 สัญลักษณ์ ۞ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “อะลัยฮิสสะลาม” หมายถึง “พระองค์ขออัลลอฮฺ ๙ ทรงประทานความความสันติแก่ท่าน” เป็นคำที่ใช้กล่าวยกย่องท่านนบีต่างๆ หลังจากที่ได้เฝ้านามของท่าน

1.7.4 สัญลักษณ์ ۞ เป็นภาษาอาหรับที่มาจากคำว่า “เราะฎียัลลอฮูอันฮู” หมายถึง “พระองค์ขออัลลอฮฺ ๙ ทรงโปรดปรานแก่เขา” เป็นคำที่ใช้กล่าวให้เกียรติแก่เศาะหาบะฮฺ หลังจากที่ได้เฝ้านามของพวกเขา

1.7.5 ﴿.....﴾ วงเล็บดอกไม้ ใช้สำหรับอายะฮ์อัลกุรอาน

1.7.6 ((.....)) วงเล็บคู่ ใช้สำหรับตัวบทหะดีษ

1.7.7 (.....) วงเล็บเดี่ยว ใช้สำหรับการเขียนอ้างอิง และการอธิบายศัพท์ที่สำคัญ

1.7.8 “.....” อัญประกาศ ใช้สำหรับการแปลอัลกุรอาน อรรถหะดีษ ชื่อหนังสือและคำพูดของอุละมาอ์

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.8.1 ปอเนาะ หมายถึง สถาบันศึกษาที่มีการเรียนการสอนที่เน้นด้านศาสนาอิสลาม ใช้หนังสือกิตาบในการเรียนการสอน และได้รับการจดทะเบียนตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ พ.ศ. 2547 และเปลี่ยนชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “สถาบันศึกษาปอเนาะ”

1.8.2 สถาบันศึกษาปอเนาะดั้งเดิม หมายถึง ปอเนาะที่มีระบบการเรียนการสอนที่เน้นด้านศาสนาอิสลาม ใช้หนังสือกิตาบในการเรียนการสอน มีโต๊ะครูเป็นผู้บริหารและเป็นผู้สอน และยังไม่ได้แปลงสภาพไปเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีการสอนวิชาการศาสนาควบคู่วิชาสามัญ

1.8.3 โต๊ะครู หรือ โต๊ะฆูรู หมายถึง เป็นบุคคลที่มีความรู้แตกฉานในทางศาสนาอิสลามที่ได้ศึกษาวิชาศาสนาในระดับสูง และมีหน้าที่สอนวิชาความรู้ด้านศาสนาอิสลามให้แก่นักเรียนในปอเนาะ จนเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน

1.8.4 โต๊ะปาเกร์ หมายถึง นักเรียนปอเนาะ ที่มีการแต่งกายจะใส่เสื้อแขนยาวนุ่งโสร่ง หรือบางครั้งสวมเสื้อโตปแขนยาว (เสื้อแขนยาวและตัวยาวถึงตาตุ่ม) และจะสวมหมวกขาว

1.8.5 บาลาเซาะห์ หรือ บาลัย หมายถึง อาคารที่ใช้ในการเรียนการสอน และใช้ทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น ใช้ละหมาดประจำวัน แต่ไม่ใช่เป็นสถานที่ละหมาดวันศุกร์ ประกอบพิธีทางศาสนา

1.8.6 ปอเนาะ หมายถึง ที่พักของเด็กนักเรียน มีลักษณะสร้างเป็นบ้านหลังเล็กๆ คล้ายกระท้อบ ที่สร้างขึ้นจากวัสดุดิบๆ

1.8.7 ปัจจัยการคงสภาพปอเนาะ หมายถึง ปัจจัยที่ส่งผลให้สถาบันศึกษาปอเนาะ คงสภาพแบบดั้งเดิมอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ปัจจัยด้านศาสนา ด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม

Prince of Songkla University
Pattani Campus